

MARTIN HEIDEGGER

ΠΕΡΙ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ
ΠΕΡΙ ΑΛΗΘΕΙΑΣ
ΠΕΡΙ ΤΕΧΝΙΚΗΣ

Ο Πλάτων για την αλήθεια
Ο πρυτανικός λόγος 27-5-1933
Το θεμελιώδες ερώτημα της φιλοσοφίας
Το ερώτημα για την τεχνική
Από το εννοιολόγιο της σκέψης

Εισαγωγή, μετάφραση, σχόλια
ΔΗΜΗΤΡΗΣ ΤΖΩΡΤΖΟΠΟΥΛΟΣ

©: Δημήτρης Τζωρτζόπουλος & Εκδόσεις Ηριδανός

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΗΡΙΔΑΝΟΣ

Ζωοδόχου Πηγής 79, 114 73 ΑΘΗΝΑ

Τηλ./ Fax: 210 38.47.660

www.hridanos-ekdoseis.gr

e-mail: info@hridanos-ekdoseis.gr

ISBN 978-960-335-239-6

ΗΡΙΔΑΝΟΣ

ΑΘΗΝΑ 2011

Σ' αυτό που ακολουθεί ερωτάμε για την τεχνική. Το ερωτάν εργαζεται για να ανοίξει μια οδό. Γι' αυτό είναι σκόπιμο, πριν απ' όλα, να στρέφουμε την προσοχή μας στην οδό και όχι να μένουμε προσκολλημένοι σε επί μέρους προτάσεις και κατανομασίες. Η οδός είναι μια οδός του σκέπτεσθαι. Όλες οι στοχαστικές οδοί, κατά έναν λιγότερο ή περισσότερο αντιληπτό τρόπο, οδηγούν μέσα από τη γλώσσα με μια ασυνήθιστη διαδικασία. Εμείς ερωτάμε για την τεχνική και θα θέλαμε έτσι να προετοιμάσουμε μια ελεύθερη σχέση προς αυτή. Η σχέση είναι ελεύθερη, όταν διανοίγει το Dasein μας στην ουσία της τεχνικής². Εάν ανταποκρινόμαστε σε τούτη την ουσία, μπορούμε να αποκτήσουμε εμπειρία του Τεχνικού μέσα στα όριά του.

Η τεχνική δεν είναι το ίδιο με την ουσία της τεχνικής. Όταν αναζητούμε την ουσία του δέντρου, πρέπει να έχουμε επίγνωση ότι εκείνο, που διέπει κάθε δέντρο ως δέντρο, το ίδιο δεν είναι ένα δέντρο, το οποίο μπορεί κανείς να συναντήσει ανάμεσα στα άλλα δέντρα.

1. GA 7, σσ. 7-36.

2. Ένα από τα κύρια σημεία του δοκιμίου για την ουσία της τεχνικής φροντίζει ο Χάιντεγκερ να το θέτει ευθύς εξ αρχής: η ελεύθερη σχέση μας προς την τεχνική διέρχεται μέσα από την κατανόηση της ουσίας της. Αλλά ποια είναι η ουσία της. Ιδού το ερώτημα που κατευθύνει τη συνολική πραγμάτευση. Σε κάθε περίπτωση, ο φιλόσοφος λαμβάνει ως δεδομένο ότι η αληθινή ουσία της δηλώνει τον τρόπο, με τον οποίο η ίδια η τεχνική ακολουθεί την πορεία της· τον τρόπο, με τον οποίο αυτή, μέσα στον χρόνο, μένει ό,τι είναι. Τούτο δεν είναι απλός ισχυρισμός του φιλοσόφου, αλλά συνυφαίνεται με την κατανόηση της ουσίας ως τέτοιας. Σε άλλο κείμενό του σημειώνει σχετικά: «το ουσιαστικό ουσία (Wesen) αρχέγονα δεν σημαίνει το Τι-είναι (das Was-sein), το quidditas, αλλά το διαρκούν ως παρόν, παρ-ουσία και απ-ουσία (das Währen als Gegenwart, An-und Ab-wesen)» (GA 40, σ. 76).

Έτσι και η ουσία της τεχνικής διόλου δεν είναι κάτι το τεχνικό¹. Ως εκ τούτου, ποτέ δεν αποκτούμε εμπειρία της σχέσης μας με την ουσία της τεχνικής, ενόσω περιοριζόμαστε στην παράσταση ή στην πρακτική εφαρμογή του τεχνικού, στη συμπιλώση μαζί του ή στην αποφυγή του. Παντού παραμένουμε αλυσοδεμένοι στην τεχνική και ανελεύθεροι, είτε την καταφάσκουμε με πάθος είτε εξίσου παθιασμένα την αρνούμαστε. Ωστόσο παραδιδόμαστε στην τεχνική με τον χειρότερο τρόπο, όταν την αντιμετωπίζουμε ως κάτι ουδέτερο· γιατί αυτή η αντίληψη, στην οποία σήμερα υποβάλλουμε με ιδιαίτερη προθυμία τα σέβη μας, μας τυφλώνει πλήρως μπροστά στην ουσία της τεχνικής.

Η ουσία ενός πράγματος, όπως μας λέει η θεωρία των αρχαίων, είναι εκείνο που αυτό το πράγμα είναι. Ρωτάμε για την τεχνική, όταν ρωτάμε για το τι είναι αυτή. Ο καθένας γνωρίζει τις δύο αποφάνσεις που δίνουν απάντηση στο ερώτημά μας. Η μία λέγει: η τεχνική είναι ένα μέσο για την επίτευξη σκοπών. Η άλλη λέγει: η τεχνική είναι μια δραστηριότητα του ανθρώπου. Αμφότεροι οι τρόποι προσδιορισμού της τεχνικής είναι του αυτού είδους. Γιατί ανήκει στη δραστηριότητα του ανθρώπου, το να θέτει σκοπούς και να εφοδιάζεται προς τούτο τα μέσα και να τα χρησιμοποιεί. Η κατασκευή και η χρήση εργαλείων, οργάνων και μηχανών, ανήκουν σε ό,τι είναι η τεχνική· εδώ ανήκουν και τα ίδια τα πράγματα που

1. Με την αποσαφήνιση τούτη ο Χάιντεγκερ εντάσσει τη διερεύνηση της ουσίας της τεχνικής στον ορίζοντα της φιλοσοφίας. Τούτο σημαίνει: α) ότι οδηγεί τη συζήτηση πέραν της υπολογιστικής και ενδεούς τεχνολογικής εμπειρογνωμοσύνης· β) διευρύνει το πεδίο της συζήτησης προς ένα ιστορικό βάθος, του οποίου οι απαρχές βρίσκονται στην αρχαία ελληνική σκέψη. Αυτό του επιτρέπει να αναζητεί στην τελευταία βασικές έννοιες για την εμπάθυση στην ουσία της τεχνικής.

κατασκευάστηκαν και χρησιμοποιήθηκαν, όπως επίσης οι ανάγκες και οι σκοποί που αυτές υπηρετούν. Η τεχνική είναι το σύνολο αυτών των διευθετήσεων, των επινοήσεων. Αυτή η ίδια είναι μια διευθέτηση, μια επινοήση, με λατινικούς όρους: ένα *instrumentum* (=εργαλείο, όργανο).

Η τρέχουσα αντίληψη για την τεχνική, σύμφωνα με την οποία αυτή εδώ είναι ένα μέσο και μια δραστηριότητα του ανθρώπου, μπορεί λοιπόν να ονομαστεί ο εργαλειακός και ανθρωπολογικός προσδιορισμός της τεχνικής.

Ποιος θα αμφισβητούσε την ορθότητά του; Προφανώς, ο προσδιορισμός αυτός ευθυγραμμίζεται με εκείνο που έχει κανείς μπρος στα μάτια του, όταν ομιλεί περί τεχνικής. Ο εργαλειακός προσδιορισμός της τεχνικής είναι πράγματι τόσο εκπληκτικά ορθός, ώστε να είναι εφαρμόσιμος ακόμη και στη σύγχρονη τεχνική, για την οποία ισχυριζόμαστε, ως ένα βαθμό δικαίως, ότι, σε αντίθεση προς την παλαιότερη χειροτεχνική τεχνική, αυτή είναι κάτι εντελώς διαφορετικό και άρα νέο. Το εργοστάσιο παραγωγής ηλεκτρικής ενέργειας, με τους στροβίλους και τις γεννήτριές του, είναι κι αυτό ένα μέσο που κατασκευάστηκε από ανθρώπους για να υπηρετήσει σκοπούς που έθεσαν άνθρωποι. Παρόμοια, το πυραυλοκίνητο αεροπλάνο όπως και ο μηχανισμός υψηλής συχνότητας είναι μέσα προς επίτευξη στόχων. Φυσικά, ένας σταθμός ραντάρ είναι λιγότερο απλός από ό,τι ένας ανεμοδείκτης. Ασφαλώς, η κατασκευή ενός μηχανισμού υψηλής συχνότητας απαιτεί τον συνδυασμό διαφόρων λειτουργιών της τεχνικής-βιομηχανικής παραγωγής. Σίγουρα, ένα πριονιστήριο σε μια απόμερη κοιλάδα του Μέλανος Δρυμού είναι πρωτόγονο μέσο συγκριτικά με το υδροηλεκτρικό εργοστάσιο του Ρήνου.

Εξακολουθεί να είναι σωστό ότι η σύγχρονη τεχνική είναι ένα μέσο για επίτευξη σκοπών. Γι' αυτό, η εργαλειακή αντι-

ληψη περί τεχνικής διέπει κάθε προσπάθεια, για να συνάπτει ο άνθρωπος σωστή σχέση με την τεχνική. Τα πάντα εξαρτώνται από τούτο: να χειριζόμαστε την τεχνική, ειλημμένη ως μέσο, με τον προσήκοντα τρόπο. Θέλουμε, καταπώς λέμε, να «πάρουμε στα χέρια μας πνευματικά» την τεχνική¹. Θέλουμε να γίνουμε κύριοι αυτής. Η θέληση να κυριαρχήσουμε γίνεται τόσο πιο επιτακτική, όσο η τεχνική απειλεί να ξεφύγει από τον έλεγχο του ανθρώπου.

Αλλά, εάν όμως υποθέσουμε τώρα ότι η τεχνική δεν είναι ένα απλό μέσο, τότε ποιες δυνατότητες μένουν στη βούληση για να κυριαρχήσει επί της τεχνικής; Παρά ταύτα όμως είπαμε πως ο εργαλειακός προσδιορισμός της τεχνικής είναι σωστός. Σίγουρα. Το σωστό διαπιστώνει πάντοτε ότι στο εκάστοτε προκείμενο υπάρχει κάτι το ορθό. Η διαπίστωση ωστόσο διόλου δεν χρειάζεται, για να είναι σωστή, να αποκαλύπτει το προκείμενο στην ουσία του. Μόνο εκεί, όπου συμβαίνει μια τέτοια αποκάλυψη, προκύπτει το αληθές². Ως εκ τούτου, το

1. Εναλλακτική απόδοση: «να πάρουμε στα χέρια μας» την τεχνική και να την χρησιμοποιήσουμε για «πνευματικούς» σκοπούς.

2. *Ereignet sich das Wahre*: συμβαίνει, παράγεται, επι-φέρεται το αληθές. Το ρήμα *ereignen*, και το παράγωγό του *Ereignis* καλύπτουν πολλαπλές σημασίες, που μπορούν να συνοψισθούν γενικώς σε τρεις κύριες, συναφείς κατά την ετυμολογική τους προέλευση: 1. *παράγω, επιτυγχάνω* αυτό που είναι ιδιον του Είναι, στο Είναι ή ιδιον ενός Είναι, σε ένα Είναι, με βάση την ετυμολογική προέλευση του *ereignen* από το *eigen*=ιδιον *φέρω, άγω, οδηγώ* στο φως του ιδίου Είναι, το *κάνω να φαίνεται* ως το ιδιον Είναι. Σε άλλα κείμενα αναφέρει, για παράδειγμα, ο Χάιντεγκερ: «οδηγώ το/τα [...] στο φως του ιδίου Είναι του/τους» (GA 7, σ. 175), ακόμη «οδηγείται, κατά ιδιον τρόπο, στο *όμολογείν*» (ό.π. 229). 2. *δεικνύω, εκδηλώνω*, με το νόημα του «*er-äugen*, δηλ. παρατηρώ, μέσα στο θεάσθαι καλώς προς εαυτόν, ιδιο-ποιούμαι [ποιώ ιδιον (*an-eignen*)] (*Identity*, σ. 101) δηλαδή ότι τίθεται προ του οφθαλμού, φανερώνεται στην εμπειρία του, γίνεται ορατό, μέσα (βλ. και *Unterwegs zur Sprache*, σ. 260). 3. *Συμβαίνει* σε σχέση με τον εαυτό κάποιος και όχι σε σχέση με κάτι ξένο, εξωτερικό, π.χ. ανά-

απλώς σωστό δεν είναι ακόμη το αληθές. Αυτό εδώ μόνο μας οδηγεί σε μια ελεύθερη σχέση προς εκείνο που μας αφορά ως προς την ουσία του. Ο σωστός εργαλειικός προσδιορισμός της τεχνικής, επομένως, δεν μας δείχνει ακόμα την ουσία της¹. Για να φτάσουμε ως αυτή ή τουλάχιστο για να την προσεγγίσουμε, πρέπει να αναζητήσουμε το αληθές μέσα από τον τρόπο του σωστού. Πρέπει να ρωτήσουμε: τι είναι αυτό τούτο το εργαλειικό; τι είδους είναι τέτοια πράγματα όπως ένα μέσο και ένας σκοπός; Ένα μέσο είναι τέτοιου είδους, δια του οποίου κάτι πραγματοποιείται και έτσι επιτυγχάνεται. Ότι έχει ως συνέπεια μια επένεργεια, το αποκαλούμε αιτία. Αιτία ωστόσο δεν είναι μόνο εκείνο, μέσω του οποίου πραγματοποιείται ένα άλλο πράγμα. Ο σκοπός επίσης, δυνάμει του οποίου καθορίζεται το είδος των μέσων, λογίζεται ως αιτία. Όπου επιδιώκονται σκοποί και χρησιμοποιούνται μέσα, όπου κυριαρχεί το Εργαλειικό, εκεί κυριαρχεί η αιτιότητα.

Επί αιώνες η φιλοσοφία διδάσκει ότι υπάρχουν τέσσερις αιτίες: 1. η *causa materialis*, το υλικό, η ύλη, από την οποία,

μέσα σε δυο διαφορετικά όντα, αλλά εντός του ίδιου του όντος ως το *Είναι* του.

1. Όπως τονίζει σε άλλα κείμενά του ο Χάιντεγκερ, η ουσία της τεχνικής δεν έγκειται «στην κατασκευή εργαλείων και μηχανών» η τεχνική δεν είναι επίσης η απλή χρήση και ο χειρισμός αυτών στο πλαίσιο μιας μεθόδευσης ούτε είναι επίσης αυτή τούτη η μεθόδευση και ακόμη όχι μόνο η ειδημοσύνη που σχετίζεται με μια τέτοια μεθόδευση» (*Besinnung*, σ. 173). Επίσης διαφοροποιούμενος από την τρέχουσα αντίληψη για την ουσία της τεχνικής γράφει: «1. Η τεχνική δεν είναι κανενός είδους μέσο. 2. Η τεχνική δεν είναι ένας απλός “τρόπος” της ανθρώπινης δραστηριότητας, είτε η τελευταία τούτη περιορίζεται σε ορισμένες περιοχές είτε εκτείνεται πλήρως σε καθετί (ολικώς). 3. Η τεχνική δεν είναι τίποτα το τεχνικό» δεν μπορεί να υπόκειται στην εμπειρία μας με βάση τον ορίζοντα της παραστασιακής σκέψης της τεχνικής και ποτέ μέσω αυτής της σκέψης. 4. Η τεχνική δεν είναι εφαρμοσμένη φυσική, αλλά η φυσική είναι αυτό-εφαρμοζόμενη “τεχνική”» (GA 76, σσ. 319-320).

για παράδειγμα, κατασκευάζεται ένα ασημένιο δισκοπότηρο· 2. η *causa formalis*, η μορφή, το σχήμα, μέσα στην οποία εισχωρεί το υλικό· 3. η *causa finalis* (το τελικό αίτιο), το τέλος [=ο σκοπός], για παράδειγμα, η θυσιαστική ιεροτελεστία, μέσω της οποίας προσδιορίζεται, κατά τη μορφή και την ύλη, το δισκοπότηρο που είναι αναγκαίο· 4. η *causa efficiens* (το κινούν αίτιο), η αιτία που επιφέρει το αποτέλεσμα, το αποτελειωμένο πραγματικό δισκοπότηρο: ο αργυροχόος. Αυτό που είναι η τεχνική, όταν παριστάνεται ως μέσο, αποκαλύπτεται, όταν ανάγουμε το Εργαλειικό πίσω στην τετραπλή αιτιότητα.

Αλλά τι γίνεται, όταν η αιτιότητα, από την πλευρά της, συγκαλύπτεται μέσα στο σκοτάδι σε ό,τι αφορά αυτό που η ίδια είναι; Πράγματι, εδώ και αιώνες ενεργούμε, ως εάν η θεωρία των τεσσάρων αιτιών να ήταν μια αλήθεια που έπεσε από τον ουρανό και η οποία ήταν τόσο διαυγής όσο το φως της ημέρας. Παρ' όλα αυτά, πιθανόν να έφτασε η ώρα να ρωτήσουμε: γιατί υπάρχουν μόνο τέσσερις αιτίες; Όταν αναφέρεται κανείς σ' αυτές, τι σημαίνει στ' αλήθεια «αιτία»; Από πού προσδιορίζεται ο αιτιώδης χαρακτήρας των τεσσάρων αιτιών τόσο ενιαία, ώστε αυτές να τελούν σε συναλληλία, να συνανήκουν;

Ενώσω εμείς δεν καταπιανόμαστε με αυτά τα ερωτήματα, η αιτιότητα και μαζί της το Εργαλειικό και μαζί με τούτο ο καθημερινός προσδιορισμός της τεχνικής παραμένουν στο σκοτάδι και χωρίς θεμέλιο.

Εδώ και πολύ καιρό επικρατεί η συνήθεια να παριστούμε την αιτία ως το επενεργούν στοιχείο. Επενεργείν σημαίνει τότε: να επιτυγχάνουμε αποτελέσματα, επαχόλουθα. Η *causa efficiens*, η μια από τις τέσσερις αιτίες, προσδιορίζει καθοριστικά κάθε είδους αιτιότητα. Αυτό ισχύει τόσο πολύ, ώστε να

μην συγκαταλέγουμε πια την *causa finalis*, την τελικότητα, στην αιτιότητα. Η *causa* [=αιτία], *casus* [=πτώση], ανήκει στο ρήμα *cadere*, πίπτω, και σημαίνει εκείνο που επενεργεί, ώστε κάτι να αποβαίνει αποτέλεσμα με ένα τέτοιο ή τέτοιο τρόπο. Η θεωρία των τεσσάρων αιτιών ανάγεται στον Αριστοτέλη. Οτιδήποτε ωστόσο αναζητούν οι μεταγενέστερες εποχές στους Έλληνες υπό την παράσταση και την ονομασία «αιτιότητα», δεν έχει τίποτα το κοινό, στην περιοχή της ελληνικής σκέψης και για την ελληνική σκέψη, με το ενεργείν και επενεργείν. Ότι εμείς αποκαλούμε αιτία (*Ursache*) και οι Ρωμαίοι *causa*, στους Έλληνες ονομάζεται *αἴτιον*: εκείνο, στο οποίο οφείλεται κάτι άλλο, εκείνο που είναι υπεύθυνο, υπαίτιο για κάτι άλλο. Οι τέσσερις αιτίες είναι οι ομοειδείς μεταξύ τους τρόποι του να είναι κανείς υπεύθυνος για κάτι άλλο¹. Ένα παράδειγμα μπορεί να διασαφήσει τούτο.

Το ασήμι είναι αυτό, από το οποίο είναι φτιαγμένο το ασημένιο δισκοπότηρο. Καθόσον τούτη η ύλη, το ασήμι είναι συνυπεύθυνο για το δισκοπότηρο. Τούτο εδώ οφείλει στο ασήμι εκείνο, από το οποίο αποτελείται, του χρωστά χάρη γι' αυτό. Αλλά το σκεύος της θυσίας δεν παραμένει μόνο υπόχρεο στο ασήμι. Ως δισκοπότηρο, το υπόχρεο στο ασήμι εμφανίζεται υπό την όψη δισκοπότηρου και όχι υπό εκείνη μιας πόρπης ή ενός δακτυλιδιού. Έτσι, το σκεύος της θυσίας είναι συγχρόνως υπόχρεο στην όψη (εἶδος) της μορφής του δισκοπότηρου. Το ασήμι, στο οποίο εισέρχεται η όψη ως δισκοπότηρο, όσο και η όψη, με την οποία εμφανίζεται το ασημένιο πράγμα, αμφότερα είναι με τον τρόπο τους συνυπεύθυνα για το σκεύος της θυσίας.

1. Με αυτό τον προσδιορισμό που δίνει εδώ ο Χαίντεγκερ για το αίτιο διαφοροποιείται από τον παραδοσιακό προσδιορισμό του Αριστοτέλη.

Ωστόσο, ένας τρίτος παράγοντας παραμένει προ πάντων υπεύθυνος για το σκεύος. Είναι εκείνος που εκ των προτέρων περιορίζει το δισκοπότηρο στη σφαίρα της αφιέρωσης και της προσφοράς¹. Δι' αυτών, το δισκοπότηρο οριοθετείται ως σκεύος της θυσίας. Αυτό που οριοθετεί αποπερατώνει το πράγμα, του δίνει ένα τέλος. Με τούτο το τέλος το πράγμα δεν παύει να υφίσταται, αλλά εκκινώντας απ' αυτό αρχίζει να έρχεται στο Είναι ως εκείνο που θα είναι μετά την κατασκευή. Αυτό που με τούτο το νόημα αποπερατώνει, ολοκληρώνει, στα ελληνικά ονομάζεται τέλος²: μια λέξη που πάρα πολύ συχνά κάποιοι τη μεταφράζουν με τις λέξεις «στόχος» και «σκοπός», με αποτέλεσμα να την παρερμηνεύουν. Το τέλος είναι υπεύθυνο για ό,τι ως ύλη και για ό,τι ως όψη είναι συνυπεύθυνα για το θυσιαστικό σκεύος.

Εν τέλει, υπάρχει ένας τέταρτος παράγοντας, συνυπεύθυνος για να κείτεται μπροστά μας και να διατίθεται προς χρήση το αποπερατωμένο θυσιαστικό σκεύος: ο αργυροχόος³: αλλά διόλου για τον λόγο ότι ενεργώντας (*wirkend*) επενεργεί για να έλθει σε ύπαρξη το αποπερατωμένο θυσιαστήριο-σκεύος ως το αποτέλεσμα ενός κατασκευάζειν [*ποιείν (Machen)*]: όχι ως *causa efficiens*.

Η θεωρία του Αριστοτέλους ούτε την αιτία γνωρίζει που κατονομάζει αυτός ο όρος ούτε χρησιμοποιεί έναν αντίστοιχο ελληνικό όρο.

Ο αργυροχόος σκέπτεται προσεκτικά και συλλέγει τους τρεις μνημονευθέντες τρόπους τού «να είμαι υπεύθυνος για». Το προσεκτικό σκέπτεσθαι στα ελληνικά σημαίνει λέγειν³, λό-

1. *Spenden*: δωρεά, χάρισμα.

2. Ελληνικά στο πρωτότυπο

3. Ελληνικά στο πρωτότυπο.

γος¹. Το τελευταίο έχει το έρεισμά του στο ἀποφαίνεσθαι¹, στο φέρειν σε προφάνεια. Ο αργυροχός είναι συνυπεύθυνος ως εκείνος, από τον οποίο η παραγωγή, ο αυτο-εφησυχασμός [το βασιζέσθαι στον εαυτό (Aufsichberuhen)] του θυσιαστικού σκεύους επιτυγχάνει και διατηρεί την πρώτη του ανάδυση². Οι τρεις προαναφερθέντες τρόποι τού «να είμαι υπεύθυνος για» είναι υπόχρεοι στη σκέψη του αργυροχού που μεριμνά για να έρχονται αυτοί στην προφάνεια και να ενεργοποιούνται προς την παραγωγή του σκεύους της θυσίας, καθώς και για τον σχετικό τρόπο εμφάνισής τους και ενεργοποίησής τους.

Στο σκεύος της θυσίας έτσι, που κείται μπροστά μας και διατίθεται προς χρήση, δεσπόζουν τέσσερις τρόποι του «να είμαι υπεύθυνος για». Είναι διαφορετικοί μεταξύ τους και όμως είναι ομοειδείς. Τι είναι εκείνο που τους ενώνει εκ των προτέρων; Σε ποιο πεδίο εκτυλίσσεται η σύμπραξη³ των τεσσάρων τρόπων τού «να είμαι υπεύθυνος για»; Από πού προέρχεται η ενότητα των τεσσάρων αιτιών; Τι σημαίνει, σε τελευταία ανάλυση, ετούτο το «να είμαι υπεύθυνος για», άμα το σκεφτούμε όπως οι Έλληνες;

Εμείς, οι άνθρωποι του σήμερα, με περισσή ευκολία τείνουμε ή να κατανοούμε το «να είμαι υπεύθυνος για» με τρόπο ηθικό ως ολίσθημα ή ακόμη να το ερμηνεύουμε με όρους του ενεργείν. Σε αμφότερες τις περιπτώσεις φράσσουμε στους εαυτούς μας την οδό προς το πρωταρχικό νόημα εκείνου που αργότερα ονομάστηκε αιτιότητα. Ενόσω αυτή η οδός δεν μας διανοίγεται, δεν μπορούμε επίσης να δούμε τι είναι στ' αλήθεια το Εργαλειακό, που έχει το έρεισμά του στην αιτιότητα.

1. Ελληνικά στο πρωτότυπο.

2. Δηλαδή: ο αργυροχός είναι συνυπεύθυνος ως η αφετηρία από την οποία το δισκοπότηρο αρχίζει να αναφαίνεται, να αναδύεται στη μη-συσκότιση.

3. Εναλλακτικά: «σε ποιο πεδίο παίζει το από κοινού παίγνιο ...».

Για να προφυλαχτούμε από τις προαναφερθείσες παρερμηνείες του «να είμαι υπεύθυνος για», θα διασαφήσουμε τους τέσσερις τρόπους του, εκκινώντας από εκείνο, για το οποίο αυτοί είναι υπεύθυνοι. Σύμφωνα με το παράδειγμα, είναι υπεύθυνοι για το ότι το ασημένιο δισκοπότηρο κείται μπροστά μας και τίθεται στη διάθεσή μας ως θυσιαστικό σκεύος. Προκείσθαι (Vorliegen) και διακείσθαι [(ύποκείσθαι) Bereitliegen] χαρακτηρίζουν την παρουσία ενός παρόντος-όντος. Οι τέσσερις τρόποι του «να είμαι υπεύθυνος για» άγουν κάτι στην εμφάνιση. Το αφήνουν να συμβαίνει μέσα στην παρ-ουσία (Anwesen). Το αφήνουν ελεύθερο προς αυτή την κατεύθυνση και έτσι το αφήνουν να κινείται (lassen ...an), τουτέστιν, προς την πλήρη του έλευση. Το «να είμαι υπεύθυνος για» έχει το θεμελιώδες χαρακτηριστικό αυτού του αφήνειν κάτι να κινείται προς την έλευση. Με το νόημα ενός τέτοιου αφήνειν να κινείται, το «να είμαι υπεύθυνος για» σημαίνει «αφήνω κάτι να έρχεται»¹. Έχοντας υπόψη την εμπειρία που αποκόμισαν οι Έλληνες σχετικά με το «να είμαι υπεύθυνος για», σχετικά με την αιτία, προσδίδουμε τώρα στη λέξη «ver-an-lassen» ένα πιο ευρύ νόημα, έτσι ώστε αυτή η λέξη να εκφράζει την ουσία της αιτιότητας καταπώς την σκέφτηκαν οι Έλληνες. Η συνήθης και πιο στενή σημασία της λέξης «Veranlassung» [=συντρέχων λόγος, αφορμή, προτροπή], απεναντίας, δεν παραπέμπει σε τίποτε περισσότερο από Anstoß [= ώθηση, παρακίνηση] και Auslösung [=απολύτρωση, αποδέσμευση] και δηλώνει ένα είδος δευτερεύουσας αιτίας μέσα στο όλο της αιτιότητας.

1. Ver-an-lassen: προκαλώ, επι-φέρω, παρακινώ να πορευθεί κάτι προς ... Σύμφωνα με τον Χάιντεγκερ αυτό εδώ το ρήμα είναι πιο ενεργητικό από το an-lassen που χρησιμοποίησε πιο πάνω. Το πρόθεμα ver δίνει στο lassen περισσότερη ώθηση, το άγει προς ένα πιο προωθητικό ενεργείν.

Σε ποιο πεδίο όμως εκτυλίσσεται τώρα η σύμπραξη¹ των τεσσάρων τρόπων του «αφήνω κάτι να έρχεται»; Αυτοί οι τρόποι αφήνουν το μη εισέτι παρόν-ον να έρχεται σε παρουσία. Ως εκ τούτου, με έναν ενιαίο τρόπο διέπονται από ένα φέρειν, που φέρει στην προφάνεια ένα παρόν-ον (Anwesendes). Το τι είναι αυτό το φέρειν, μας το λέει ο Πλάτων σε μια φράση του Συμποσίου (205 b): *ἡ γάρ τοι ἐκ τοῦ μὴ ὄντος εἰς τὸ ὄν ἰόντι ὀτωοῦν αἰτία πᾶσά ἐστι ποίησις*:

«Πᾶσα αἰτία [ἀφεση προς ἔλευση] (Veranlassung) για καθετί που από το μη-παρόν-ον μεταβαίνει και οδεύει στην παρουσία είναι ποίησις, είναι παρ-άγειν [άγειν στην παρ-ουσία (Her-vor-bringen)]²».

Το ουσιώδες είναι να σκεφτούμε το Her-vor-bringen σε όλη του την εμβέλεια και συνάμα με το νόημα που το σκέφτηκαν οι Έλληνες. Ένα Her-vor-bringen, ποίησις³, δεν είναι μόνο η χειροτεχνική παραγωγή, το καλλιτεχνικό-ποιητικό άγειν στο φαίνεσθαι και στην εικόνα. Η φύσις επίσης, η εξ εαυτού ανάδυση ενός πράγματος, είναι ένα Her-vor-bringen, είναι ποίησις. Η φύσις είναι ὄντως ποίησις με το ύψιστο νόημα. Γιατί το φύσει παρόν-ον έχει εντός του (ἐν ἑαυτῷ) [τη δυνατότητα] του ξεσπάσματος-της διαρρηγνυόμενης διάνοιξης (Aufbruch) [που εμπεριέχεται] στο Her-vor-bringen: π.χ. [η ενυπάρχουσα δυνατότητα] του άνθους να διανοίγεται διαρρηγνυόμενο σε άνθηση. Απεναντίας, το παρ-αγόμενο (das Her-vor-gebrachte) από τον τεχνίτη ή τον καλλιτέχνη, π.χ το ασημένο δισκοπότηρο, έχει

1. Εναλλακτικά: «σε ποιο πεδίο παίζει το από κοινού παίγνιο ...».

2. Η ποίηση, χαϊντεγκεριανώς, άγει (bringt) προς τα μπρος (her-vor): από την απ-ουσία στην παρ-ουσία (her-vor), επομένως παρ-άγει: άγει στην παρ-ουσία και με αυτή την έννοια προ-άγει (vor-bringt) και προ-άγουσα παράγει. Είναι δηλαδή Her-vor-bringen.

3. Ελληνικά στο πρωτότυπο.

[τη δυνατότητα] της διαρρηγνυόμενης διάνοιξης, [που εμπεριέχεται μέσα] στο Her-vor-bringen, όχι εντός εαυτού, αλλά μέσα σε έναν άλλο (ἐν ἄλλῳ), στον τεχνίτη και στον καλλιτέχνη.

Οι τρόποι του συντρέχοντος λόγου, της «ἀφεσης προς ἔλευση» (Veranlassung), οι τέσσερις αιτίες, εκτυλίσσονται έτσι στο εσωτερικό του Her-vor-bringen. Χάρη σε τούτο εδώ είναι που έρχονται εκάστοτε στην προφάνεια τόσο τα αναπτυσσόμενα πράγματα στη φύση όσο και τα χειρωνακτικά έργα και τα καλλιτεχνικά δημιουργήματα.

Αλλά πώς λαμβάνει χώρα το Her-vor-bringen είτε στη φύση είτε στη χειροτεχνική εργασία (Handwerk) και στην τέχνη; Τι είναι το Her-vor-bringen, μέσα στο οποίο εκτυλίσσεται ο τετραπλός τρόπος του «να αφήνω κάτι να έρχεται». Το τελευταίο τούτο σχετίζεται με την παρουσία εκείνου που έρχεται εκάστοτε στην προφάνεια μέσα στο Her-vor-bringen. Αυτό εδώ παρ-άγει [δηλ. προ-άγει (vor-bringt): άγει εκκινώντας από την συγκάλυψη στην εκκάλυψη. Το Her-vor-bringen¹ συμβαίνει κατά την ιδίαν του φύση (ereignet sich) μόνο στο μέτρο που κάτι το συγκαλυμμένο έρχεται στο εκκαλυμμένο. Τούτη η ἔλευση βρίσκει το έρεισμά της και την ορμή της μέσα σε

1. Σε άλλο κείμενό του ο Χαϊντεγκερ προσδιορίζει το Her-vor-bringen 1. κατά τη συνήθη αντίληψη: «Μπορεί κανείς να παραστήσει το Hervorbringen ως ακολούθως: συλλαμβάνει κάτι ορθό, χωρίς ωστόσο να προσεγγίζει την ουσία του, η οποία είναι ένα προ-άγειν (Herbringen), που παρ-άγει, προ-άγει (vorbringt) (GA 7, σ. 161)· 2. κατά την χαϊντεγκεριανή αντίληψη περί τέχνης και τεχνικής: «Hervorbringen σημαίνει στα αρχαία ελληνικά τίκτω. Στη ρίζα tec αυτού του ρήματος ανήκουν η λέξη τέχνη και η λέξη Technik. Για τους Έλληνες η λέξη τέχνη δεν σημαίνει ούτε Kunst ούτε Handwerk [=ούτε καλλιτεχνική ούτε χειρωνακτική επιτέλεση έργου], αλλά: αφήνω κάτι να εμφανίζεται ως τούτο ή εκείνο, με τον ένα ή τον άλλο τρόπο, στο περιβάλλον των παρόντων πραγμάτων. Οι Έλληνες σκέπτονται την τέχνη, το Hervorbringen, εκκινώντας από το να αφήνουμε κάτι να εμφανίζεται» (GA 7, σσ. 161-162).

εκείνο που αποκαλούμε αποκαλύπτειν (Entbergen). Οι Έλληνες έχουν για την αποκάλυψη τη λέξη *ἀλήθεια*. Οι Ρωμαίοι τη μετέφρασαν με τη «*veritas*». Εμείς λέμε αλήθεια και την κατανοούμε συνήθως ως ορθότητα του παραστασιακού σκέπτεσθαι (Vorstellen).

Προς τα πού έχουμε ξεστράτισει¹; Ερωτάμε για την τεχνική και τώρα έχουμε φτάσει κοντά στην αλήθεια, κοντά στο αποκαλύπτειν. Ποια σχέση έχει η ουσία της τεχνικής με το απο-

1. Η οδός, που ακολουθεί ο Χάιντεγκερ για την κατανόηση της ουσίας της τεχνικής, λογίζεται ξεστράτισμα για τον κοινό νου. Γιατί; Επειδή δεν παγιδεύεται σε μια εργαλειώδη κατανόηση της τεχνικής, ως είθισται, αλλά ανιχνεύει, κατ' αρχήν, μια ιστορικά πρώτη σχέση της με την ποίηση, με το ποιείν ως παρ-άγειν, προ-άγειν, απο-καλύπτειν και στη συνάφεια τούτη, κατά δεύτερον, επιχειρεί να δείξει ότι η νεωτερική τεχνική, που μας ενδιαφέρει εδώ, δεν μπορεί να κατανοηθεί στην ουσία και την αλήθεια της έξω από την ιστορία της μεταφυσικής και την περάτωση της τελευταίας. Αναφέρει σε άλλο κείμενό του ο Χάιντεγκερ: «Η τεχνική είναι εδραιωμένη μέσα στην ιστορία μας. Όποιος έχει αυτιά για να ακούσει, δηλαδή να συλλάβει τα μεταφυσικά θεμέλια και τις αβύσσους της ιστορίας και να τα πάρει στα σοβαρά ως μεταφυσικά, θα μπορούσε ήδη να ακούσει, πριν δύο δεκαετίες, τον λόγο του Λένιν: ο μπολσεβικισμός είναι η σοβιετική εξουσία +εξηλεκτρισμός. Αυτό θέλει να πει: ο μπολσεβικισμός είναι η «οργανική», ήτοι η οργανωμένη, υπολογιστική (και ως +) συνένωση της άνευ όρων εξουσίας του κόμματος με την πλήρη τεχνικοποίηση. Ο αστικός κόσμος δεν είδε και εν μέρει δεν θέλει ακόμη σήμερα να δει ότι στον «λενινισμό», όπως ονομάζει ο Στάλιν αυτή τη μεταφυσική, έχει επιτελεσθεί μια μεταφυσική προβολή, με βάση την οποία γίνεται κατανοητό, κατά ένα ορισμένο τρόπο, το μεταφυσικό πάθος πρώτα-πρώτα της σημερινής Ρωσίας για την τεχνική, δυνάμει της οποίας ο τεχνικός κόσμος έρχεται στην εξουσία. Αυτό που αποτελεί το αποφασιστικό σε πρώτη γραμμή δεν είναι ότι οι Ρώσοι για παράδειγμα χτίζουν συνεχώς περισσότερα εργοστάσια τρακτέρ, αλλά ότι εκ των προτέρων η πλήρης τεχνική οργάνωση του κόσμου είναι ήδη το μεταφυσικό θεμέλιο για όλους τους σχεδιασμούς και τις δράσεις και ότι τούτο το θεμέλιο προσλαμβάνεται στην εμπειρία μας εκ θεμελίων και ανυπόθετα και παίρνει τη θέση του μέσα στην πραγμάτωση της εργασίας. Η επίγνωση της «μεταφυσικής» ουσίας της τεχνικής γίνεται για μας ιστορικά αναγκαία, εάν πρέπει να σωθεί η ουσία του ιστορικού ανθρώπου της δύσης» (GA 54, σσ. 127-128).

καλύπτειν; Απάντηση: Την καθεμιά. Διότι κάθε παρ-άγειν (Her-vor-bringen) θεμελιώνεται στο αποκαλύπτειν. Ε λοιπόν, αυτό το παρ-άγειν συλλέγει εντός εαυτού τους τέσσερις τρόπους του συντρέχοντος λόγου –την αιτιότητα– και κυριαρχεί απόλυτα πάνω τους. Στην περιοχή κυριαρχίας του ανήκουν σκοπός και μέσα, καθώς και το Εργαλειώδη. Τούτο-εδώ λογίζεται ως το θεμελιακό χαρακτηριστικό της τεχνικής. Εάν διερευνήσουμε βήμα προς βήμα τι είναι στ' αλήθεια η παρασταθείσα ως μέσο τεχνική, τότε καταλήγουμε στο αποκαλύπτειν. Σε τούτο ερείδεται η δυνατότητα κάθε παραγωγικής κατασκευής.

Η τεχνική συνεπώς δεν είναι μόνο ένα μέσον. Αυτή είναι ένας¹ τρόπος του αποκαλύπτειν. Εάν συγκεντρώσουμε την προσοχή μας σ' αυτό, τότε μας διανοίγεται ένα εντελώς διαφορετικό πεδίο για την ουσία της τεχνικής. Είναι το πεδίο της αποκάλυψης, τουτέστιν της α-λήθειας².

Αυτή η προοπτική μας καταπλήσσει. Πρέπει αναμφίβολα να μας καταπλήσσει όσο το δυνατόν πιο πολύ και με έναν τόσο επείγοντα τρόπο, ώστε να λάβουμε επί τέλους στα σοβαρά το απλό ερώτημα: τι σημαίνει λοιπόν το όνομα «τεχνική»; Η λέξη ανάγει τη ρίζα της στην ελληνική γλώσσα. Τεχνικὸν σημαίνει εκείνο που ανήκει στην τέχνη. Αναφορικά με τη σημασία αυτής της λέξης πρέπει να λάβουμε υπόψη δύο σημεία. Κατ' αρχήν, η τέχνη δεν δηλώνει μόνο τη δραστηριότητα και την ικανότητα του τεχνίτη, αλλ' επίσης την υψηλή τέχνη και

1. ή τώρα ο καθοριστικός τρόπος της αποκάλυψης [προσθ. Χάιντεγκερ].

2. Wahr-heit. Επιχειρώντας να ερμηνεύσει την α-λήθεια, με βάση τις ελληνικές της πρωταρχές, γράφει σε άλλο κείμενό του ο Χάιντεγκερ: «Κάθε προσπάθεια να σκεφτόμαστε την ἀ-λήθεια με έναν κάπως προσήκοντα τρόπο, έστω και από μακριά, αποβαίνει μάταιη, για όσο χρόνο δεν αποτολμούμε να σκεφτούμε τη λήθη, στην οποία προφανώς μας αναπέμπει η ἀ-λήθεια» (GA 54, σ.16).

τις καλές τέχνες. Η τέχνη ανήκει στο παρ-άγειν, προ-άγειν (Her-voit-bringen), στην ποιήσιν είναι κάτι το ποιητικό.

Το άλλο σημείο, που αξίζει να διαστοχαστούμε σχετικά με τη λέξη τέχνη, είναι ακόμα πιο σπουδαίο. Από τους πρώιμους χρόνους ως την εποχή του Πλάτωνος η λέξη τέχνη συμπορεύεται με τη λέξη *έπιστήμη*. Αμφότερες οι λέξεις είναι ονόματα για το γνωρίζειν με την πιο ευρύτερη έννοια. Δηλώνουν την ειδημοσύνη για κάποιο πράγμα, την καλή του γνώση και κατανόηση. Το γνωρίζειν πορίζει διάνοιξη. Ως αυτό που διανοίγει το γνωρίζειν είναι αποκάλυψη. Σε μια ιδιαίτερη θεώρηση (*Ηθικά Νικομάχεια* βιβλίο 6, κεφ. 3 και 4) ο Αριστοτέλης διακρίνει την *έπιστήμη* από την *τέχνη* και μάλιστα εν αναφορά προς το τι και το πώς αυτές αποκάλυπτουν. Η τέχνη είναι ένας τρόπος του *άληθεύειν*. Αποκαλύπτει εκείνο που δεν παράγει τον εαυτό του και δεν κείται ακόμα μπροστά μας, που ακριβώς γι' αυτό μπορεί να λάβει τότε μια τέτοια όψη και τροπή και τότε μιαν άλλη. Όποιος οικοδομεί ένα σπίτι ή κατασκευάζει ένα καράβι ή σφυρηλατεί ένα θυσιαστικό δισκοπότηρο αποκάλυπτει εκείνο που πρέπει να παρ-αχθεί σύμφωνα με τις προδιαγραφές των τεσσάρων τρόπων του συντρέχοντος λόγου. Τούτη η αποκάλυψη συλλέγει εκ των προτέρων την όψη και την ύλη του καραβιού και του σπιτιού υπό την προοπτική του τελειωμένου και ως εντελούς θεωρούμενου πράγματος: εκκινώντας δε απ' αυτή τη συλλογή προσδιορίζει τον τρόπο της κατασκευής. Να γιατί το αποφασιστικό σημείο, στην τέχνη, δεν έγκειται διόλου στην κατασκευή και στον χειρισμό ούτε στη χρήση μέσων, αλλά στη μνημονευθείσα αποκάλυψη. Ως ετούτη η αποκάλυψη και όχι ως κατασκευή, η τέχνη συμβαίνει να είναι ένα παρ-άγειν.

Επομένως, η επισήμανση σχετικά με το τι σημαίνει η λέξη τέχνη και πώς οι Έλληνες την προσδιόριζαν, αρκεί για να μας

οδηγήσει στην ίδια εκείνη συνάφεια που μας διανοίχθηκε, όταν μας απασχόλησε το ερώτημα τι μπορεί στ' αλήθεια να είναι το Εργαλειακό ως τέτοιο.

Η τεχνική είναι ένας τρόπος του αποκαλύπτειν. Η τεχνική ξεδιπλώνει την ουσία της μέσα στην περιοχή, όπου συμβαίνει αποκάλυψη και εκκάλυψη, όπου συμβαίνει *άληθεια*.

Απέναντι σε αυτό τον προσδιορισμό της περιοχής, όπου οφείλει να αναζητείται η ουσία της τεχνικής, μπορεί κανείς να αντιτείνει ότι αυτός ισχύει πράγματι για την ελληνική σκέψη και στην καλύτερη περίπτωση ταιριάζει στην χειρωνακτική τεχνική, αλλά διόλου δεν μπορεί να ισχύει για τη σύγχρονη μηχανική τεχνική. Και ακριβώς αυτή εδώ και μόνο αυτή είναι το ανησυχητικό στοιχείο που μας ωθεί να ερωτάμε για «την» τεχνική. Λένε ότι η σύγχρονη τεχνική είναι ασύγκριτα διαφορετική από τις προγενέστερες τεχνικές, επειδή βασίζεται στη σύγχρονη φυσική, που θεωρείται ακριβής επιστήμη. Στο μεταξύ, φτάσαμε να καταλάβουμε με περισσότερη διαύγεια ότι και το αντίστροφο λογίζεται αληθές: η σύγχρονη φυσική, καθότι πειραματική, εξαρτάται από τον τεχνικό εξοπλισμό και από την πρόοδο στην κατασκευή των μηχανών. Η εγκαθίδρυση¹ αυτής της αμοιβαίας σχέσης ανάμεσα στην τεχνική και τη φυσική είναι ορθή. Αλλά παραμένει μια απλώς ιστοριογραφική εγκαθίδρυση γεγονότων και δεν μας λέγει τίποτα για το θεμέλιο αυτής της αμοιβαίας σχέσης. Το αποφασιστικό ερώτημα όμως εξακολουθεί να παραμένει: από ποια ουσία συγκροτείται η σύγχρονη τεχνική, ώστε να της περνάει από το μυαλό να χρησιμοποιήσει την ακριβή επιστήμη;

1. Feststellung: edraíωση, σταθεροποίηση, παγίωση με το νόημα της οριοθέτησης της ουσίας της σχέσης, του προσδιορισμού της αμοιβαιότητας τεχνικής και φυσικής κατά τέτοιο τρόπο, ώστε να είναι σταθερή.

Τι είναι η σύγχρονη τεχνική; Και αυτή είναι ένα αποκαλύπτει. Μόνο όταν αφήνουμε το βλέμμα μας να καρφώνεται σε τούτο το θεμελιακό χαρακτηριστικό, δείχνεται σε μας το καινοφανές της σύγχρονης τεχνικής.

Εκείνο το αποκαλύπτει ωστόσο, που κυριαρχεί ολοσχερώς επί της σύγχρονης τεχνικής, δεν εκπύσσεται σε ένα παρ-άγειν με το νόημα της ποιήσεως. Η δεσπύζουσα στη σύγχρονη τεχνική πράξη αποκάλυψης είναι μια πρόκληση, που εγείρει την παράλογη απαίτηση στη φύση να προμηθεύει ενέργεια, η οποία δύναται ως τέτοια να εξάγεται και να συσσωρεύεται. Μήπως όμως το ίδιο δεν ισχύει και για τον παλιό ανεμόμυλο; Όχι. Τα πτερύγιά του, είναι αλήθεια, γυρίζουν με τον άνεμο και άμεσα αφήνονται πλήρως στην πνοή του. Παρ' όλα αυτά, ο ανεμόμυλος δεν απορροφά ενέργεια από τα ρεύματα του αέρα, προκειμένου να την συσσωρεύσει.

Μια περιοχή, απεναντίας, προ-καλείται στην εξόρυξη άνθρακα και μεταλλευμάτων. Η γη τώρα αποκαλύπτεται ως ανθρακοφόρος περιοχή, το έδαφος ως κοιτάσμα μεταλλευμάτων. Διαφορετική φαίνεται η περίπτωση με τον αγρό, που καλλιεργούσε άλλοτε ο αγρότης, τότε που καλλιεργώ (bestellen) σήμαινε: προστατεύω (hegen) και φροντίζω, περιποιούμαι (pflegen). Η εργασία του αγρότη, του χωρικού, δεν προ-καλεί το καλλιεργήσιμο έδαφος. Όταν σπέρνει τον σπόρο, εμπιστεύεται τη σπορά στις δυνάμεις της ανάπτυξης και διαφυλάσσει την ευδοκίμησή της. Στο μεταξύ, και αυτή ακόμη η καλλιέργεια του αγρού έχει απορροφηθεί από μια άλλου είδους καλλιέργεια¹, η οποία θέτει [=στήνει-εντέλλεται, επιτάσσει (stellt)] τη φύση. Τη θέτει με το νόημα της πρόκλησης. Η γεωργία σήμερα είναι μηχανοποιημένη βιομηχανία τροφίμων. Ο αέρας

1. Be-stellen: δια-θέτειν, εν-τάξειν-θέτειν, τακτοποιείν, διευθετείν.

τίθεται [επιτάσσεται (hingestellt)] για να αποφέρει άζωτο, το έδαφος για να αποφέρει μεταλλεύματα, το μετάλλευμα π.χ. για να αποφέρει ουράνιο, το ουράνιο για να αποφέρει ατομική ενέργεια, η οποία μπορεί να εκλύεται είτε για καταστροφικούς σκοπούς είτε για ειρηνική χρήση.

Το θέτειν, που προ-καλεί τις ενέργειες της φύσης, είναι ένα προάγειν (Fördern) με διπλό νόημα. Προάγει με το να διανοίγει (erschließt) και να εκ-θέτει (herausstellt). Το προάγειν τούτο ωστόσο εκ των προτέρων αποσκοπεί στο να προαγάγει κάτι άλλο, δηλαδή να εξωθήσει στη μέγιστη δυνατή απόδοση με την ελάχιστη δαπάνη. Ο άνθρακας που εξορύχτηκε στην ανθρακοφόρα περιοχή δεν τίθεται [=δεν παράγεται], για να παρευρίσκεται απλώς εδώ ή οπουδήποτε. Αυτός αποθηκεύεται, δηλαδή είναι επί τόπου για να αποδεσμεύει τη συσσωρευμένη σ' αυτόν ηλιακή θερμότητα. Τούτη εδώ προ-καλείται για να αποφέρει καύσιμα, ο οποίος τακτοποιείται, διατίθεται, για να αποδώσει ατμό, η πίεση του οποίου θέτει σε λειτουργία τον μηχανισμό μετάδοσης κίνησης και δι' αυτού τίθεται σε λειτουργία το εργοστάσιο.

Ο υδροηλεκτρικός σταθμός τίθεται, τοποθετείται στο ρεύμα του Ρήνου. Θέτει, στήνει (stellt) τον Ρήνο [=του ανα-θέτει] να παραδίδει, να πορίζει την υδροστατική του πίεση, η οποία με τη σειρά της διευθετεί [στήνει] τις τουρμπίνες, ώστε να περιστρέφονται. Η κίνηση τούτη περιστρέφει εκείνη τη μηχανή, της οποίας ο μηχανισμός απόδοσης κίνησης παράγει το ηλεκτρικό ρεύμα, για το οποίο δια-τίθενται το υπεραστικό εργοστάσιο παραγωγής ρεύματος και το δίκτυο διανομής του. Στην περιοχή αυτών των αλληλοσυντονιζομένων διαδικασιών για τη διάθεση της ηλεκτρικής ενέργειας ακόμη και ο ποταμός Ρήνος εμφανίζεται ως κάτι που επιτάσσεται [ή διατίθεται (etwas Bestelltes)]. Ο υδροηλεκτρικός σταθμός δεν είναι κτισμένος

στον ποταμό Ρήνο, όπως η παλιά ξύλινη γέφυρα που εδώ και αιώνες συνδέει τη μια όχθη με την άλλη. Απεναντίας, είναι ο ποταμός που αποφράσσεται και περιορίζεται στον σταθμό παραγωγής ηλεκτρικής ενέργειας. Ότι είναι ο ποταμός τώρα, δηλαδή προμηθευτής υδροστατικής πίεσης, απορρέει από την ουσία του σταθμού παραγωγής ηλεκτρικής ενέργειας. Για να σταθμίσουμε, έστω και κατ' ελάχιστο, το τερατώδες που δεσπόζει εδώ, ας προσέξουμε για μια στιγμή την αντίθεση, που αποτυπώνεται στους δύο τίτλους: «Ο Ρήνος», αποφραγμένος και περιορισμένος στον σταθμό παραγωγής ηλεκτρικού ρεύματος, και «Ο Ρήνος» που κατονομάζεται από το έργο τέχνης στον ομώνυμο ύμνο του Hölderlin. Ο Ρήνος ωστόσο, θα απαντήσει κανείς, παραμένει ο ποταμός του τοπίου. Δεν αντιλέγουμε. Αλλά πώς παραμένει; Με κανέναν άλλο τρόπο παρά ως επιτασσόμενο, διαθέσιμο αντικείμενο προς επίσκεψη οργανωμένη από ταξιδιωτικό γραφείο, το οποίο διαθέτει προς τα κει μια βιομηχανία διακοπών.

Το αποκαλύπτει, που διέπει πλήρως τη σύγχρονη τεχνική, έχει τον χαρακτήρα του θέτειν με την έννοια της πρό-κλησης. Αυτή εδώ συμβαίνει εκ του γεγονότος ότι η κρυμμένη στη φύση ενέργεια εκλύεται, το εκλυόμενο μεταμορφώνεται, το μεταμορφωμένο συσσωρεύεται, το συσσωρευμένο με τη σειρά του διανέμεται και το διανεμόμενο εκ νέου μεταλλάσσεται. Εκλύειν, μεταμορφώνειν, συσσωρεύειν, διανέμειν, μεταλλάσσειν είναι τρόποι της αποκάλυψης. Η τελευταία τούτη ωστόσο δεν διαδραματίζεται έτσι απλά. Επίσης δεν προχωρεί σκόρπια στο απροσδιόριστο. Το αποκαλύπτει αποκαλύπτει σ' αυτό το ίδιο τις δικές του ίδιες οδούς, πολλαπλώς αλληλεξαρτημένες, με το να τις κατευθύνει. Η ίδια δε η κατεύθυνση, από την πλευρά της, είναι παντού εξασφαλισμένη. Κατεύθυνση και εξα-

σφάλιση γίνονται μάλιστα τα κύρια χαρακτηριστικά του αποκαλύπτειν που προ-καλεί.

Και τώρα τι είδους εκκάλυψη ιδιάζει σε αυτό που έρχεται σε πραγμάτωση μέσω του προ-κλητικού θέτειν. Παντού αυτό δια-τίθεται, επιτάσσεται, να είναι άμεσα παρόν και μάλιστα με τέτοιο τρόπο, ώστε το ίδιο να μπορεί να διατίθεται για ένα περαιτέρω διαθέτειν, τακτοποιείν¹. Το διαθέσιμο, το επιτασσόμενο, το δια-τασσόμενο κατ' αυτόν τον τρόπο έχει τη δική του ιδιαίτερη θέση². Το ονομάζουμε διαθέσιμο απόθεμα³. Η λέξη σημαίνει εδώ κάτι περισσότερο και πιο ουσιώδες από «απόθεμα» [=στοκ (Vorrat)] μόνο. Η λέξη «διαθέσιμο απόθεμα» (Bestand) μετατοπίζεται τώρα στην τάξη ενός τίτλου. Δεν χαρακτηρίζει τίποτα λιγότερο από τον τρόπο, με τον οποίο έρχεται σε παρουσία (anwest) καθετί που δέχεται την ισχυρή επίδραση του προ-κλητικού αποκαλύπτειν. Ότι στέκεται εδώ (steht) με το νόημα του διαθέσιμου αποθέματος, δεν στέκεται πλέον απέναντί μας ως αντι-κείμενο (Gegenstand).

Εν τούτοις, ένα επιβατικό αεροπλάνο, που στέκεται στο διάδρομο απογείωσης, είναι βεβαίως ένα αντικείμενο. Σίγουρα. Δυνάμεθα να σκεφτούμε παραστασιακά την (ιπτάμενη) μηχανή κατ' αυτό τον τρόπο. Αλλά τότε αποκρύπτει τον εαυτό της ως προς αυτό που είναι και ως προς τον τρόπο, με τον οποίο είναι. Αυτή στέκεται αποκεκαλυμμένη στον αεροδιάδρομο ως διαθέσιμο απόθεμα, μόνο στο βαθμό που διατίθεται, επιτάσ-

1. Überall ist es bestellt, auf der Stelle zur Stelle zu stehen, und zwar zu stehen, um sich bestellbar zu sein für ein weiteres Bestellen.

2. Stand: σταθερή στάση, θέση ως σταθερότητα.

3. Bestand. Εκκινώντας ο Χάιντεγκερ από το ότι το stellen (=θέτειν) σημαίνει, κατ' αρχήν, κάνω κάτι να στέκεται, να λαμβάνει θέση, στάση, στήσιμο (Stand) και περαιτέρω χορηγώ κάτι σε ένα κοινό απόθεμα, διακρίνει μια προσέγγιση ανάμεσα στο stellen και το stehen, Stand, και από εδώ αναδύεται ένας δεσμός ανάμεσα στο bestellen, εκ του stellen, και τη λέξη Bestand (be-stehen).

σεται, να εξασφαλίσει τη δυνατότητα της μεταφοράς. Για τον σκοπό αυτό, η ίδια πρέπει να είναι, ως προς όλη της τη δομή, ως προς κάθε δομικό της μέρος, ικανή προς διάθεση, τουτέστιν έτοιμη προς απογείωση. (Εδώ θα άξιζε να συζητήσουμε τον ορισμό του Hegel για τη μηχανή ως ένα αυτόνομο εργαλείο. Από τη σκοπιά του χειρωνακτικού εργαλείου, αυτός ο χαρακτηρισμός είναι ορθός. Αλλά, χαρακτηρίζοντας έτσι ακριβώς τη μηχανή, δεν τη στοχαζόμαστε από τη σκοπιά της ουσίας της τεχνικής, στην οποία ανήκει. Ιδωμένη από τη σκοπιά του διαθέσιμου αποθέματος, η μηχανή είναι απόλυτα εξαρτημένη: διότι η θέση της εξαρτάται μόνο από το δια-θέτειν, επιτάσσειν, δια-τάσσειν¹ το διαθέσιμο).

Εάν τώρα, που επιχειρούμε να δείξουμε ότι η σύγχρονη τεχνική είναι το προ-κλητικό αποκαλύπτειν, οι λέξεις «θέτειν», «δια-θέτειν», «διαθέσιμο απόθεμα» είναι ενοχλητικές και συσσωρεύονται με τρόπο άχαρο, μονότονο και άρα φορτικό, τούτο οφείλεται σε αυτό που έρχεται προς συζήτηση.

Ποιος εκπληρώνει το προκλητικό θέτειν, δια του οποίου ό,τι αποκαλούμε πραγματικό αποκαλύπτεται ως διαθέσιμο απόθεμα; Προφανώς ο άνθρωπος. Ως ποιο βαθμό διαθέτει την ικανότητα για ένα τέτοιο αποκαλύπτειν; Αναμφίβολα, ο άνθρωπος μπορεί να στοχασθεί παραστασιακά (Vorstellen), να διαμορφώσει και να προωθήσει με αφοσίωση τούτο ή εκείνο με τον ένα ή τον άλλο τρόπο. Ωστόσο δεν έχει τον έλεγχο πάνω στην εκκάλυψη, μέσα στην οποία τη μια ή την άλλη φορά δείχνεται ή αποσύρεται το πραγματικό. Από την εποχή του Πλάτωνος, το πραγματικό δείχνεται στο φως των ιδεών γι' αυτό όμως το γεγονός δεν φταίει ο Πλάτων. Ο στοχαστής

1. Bestellen.

ανταποκρίθηκε μόνο σε εκείνο, το οποίο απήθυνε την προσαγόμευσή του σ' αυτόν.

Μόνο στο μέτρο που ο άνθρωπος από την πλευρά του έχει ήδη προ-κληθεί για να αξιοποιήσει τις ενέργειες της φύσης, μπορεί να συμβεί αυτή η δια-θέτουσα, η επιτάσσουσα (bestellende) αποκάλυψη. Άραγε και ο ίδιος ο άνθρωπος, όταν προκαλείται, δια-τίθεται, επιτάσσεται προς τούτο, δεν ανήκει, πιο αρχέγονα απ' ό,τι η φύση, στο διαθέσιμο απόθεμα; Ο τρόπος, με τον οποίο κανείς ομιλεί συνήθως για τους ανθρώπινους πόρους, για τη διαθέσιμη χωρητικότητα σε ασθενείς μιας κλινικής, συνηγορεί υπέρ αυτού. Ο δασοφύλακας, που καταμετρά στο δάσος την υλοτομημένη ξυλεία και κατά τα φαινόμενα βαδίζει τους ίδιους δασικούς δρόμους με τον ίδιο τρόπο που τους βάδισε ο παππούς του, σήμερα διατίθεται, ρυθμίζεται, διατάσσεται από τη βιομηχανία παραγωγής και εκμετάλλευσης ξυλείας, είτε το γνωρίζει είτε όχι. Διατάσσεται, διατίθεται να καταστήσει δυνατή την τακτοποίηση της κυτταρίνης, να την καταστήσει διαθέσιμη, η οποία από την πλευρά της προκαλείται από τη ζήτηση σε χαρτί για τις εφημερίδες και τα εικονογραφημένα περιοδικά. Αυτά εδώ, με τη σειρά τους, καλούν την κοινή γνώμη να καταπίνει τα τυπωμένα προϊόντα, προκειμένου να καθίσταται διαθέσιμη μια διατεταγμένη κατασκευή της γνώμης. Αλλ' ακριβώς, επειδή ο άνθρωπος προκαλείται με έναν πιο αρχέγονο τρόπο απ' ό,τι οι ενέργειες της φύσης, δηλαδή προ-καλείται [εμπλέκεται] στο έργο του διαθέτειν, του επιτάσσειν ή διατάσσειν, ποτέ δεν μεταποιείται σε ένα σκέτο διαθέσιμο απόθεμα. Καθώς ο άνθρωπος καταγίνεται αποκλειστικά με την τεχνική, λαμβάνει μέρος στο διαθέτειν σαν σε έναν τρόπο του αποκαλύπτειν. Ωστόσο, η ίδια η εκκάλυψη, στο εσωτερικό της οποίας εκτυλίσσεται το διαθέτειν, δεν είναι ποτέ δημιουργήμα του ανθρώπου, όπως ακριβώς δεν εί-

ναι και η περιοχή, που διατρέχει ήδη ο άνθρωπος κάθε φορά που ως υποκείμενο αναφέρεται σε ένα αντικείμενο.

Πού και πώς συμβαίνει το αποκαλύπτει, εάν δεν είναι απλό δημιούργημα του ανθρώπου; Δεν χρειάζεται να φάξουμε μακριά. Απλώς είναι αναγκαίο να αντιληφθούμε, χωρίς προ-κατάληψη, εκείνο που απευθύνει κλήτευση στον άνθρωπο, και μάλιστα τόσο αποφασιστικά, ώστε αυτός να μπορεί να είναι άνθρωπος μόνο ως τέτοιος που εκάστοτε κλητεύεται κατ' αυτό τον τρόπο. Παντού, όπου ο άνθρωπος ανοίγει τα μάτια και τα αυτιά του, ξεκλειδώνει την καρδιά του, αφήνει ελεύθερο τον εαυτό του στον διαλογισμό και στην επιδίωξη στόχων, στη δημιουργική εργασία και στην παραγωγή έργου ως τεχνίτης, στην παράκληση και στην απόδοση ευχαριστιών, παντού βρίσκει τον εαυτό του να έχει ήδη αχθεί στο εκκαλυμμένο. Η εκκάλυψη του εκκαλυμμένου έχει ήδη συμβεί ιδιαίτερα, κάθε φορά που προ-καλεί τον άνθρωπο στους τρόπους του αποκαλύπτει που του έχουν παραχωρηθεί. Όταν ο άνθρωπος στο εσωτερικό της εκκάλυψης αποκαλύπτει με τον τρόπο του το παρόν-ον, τότε ανταποκρίνεται απλώς στην προσαγόρευση της εκκάλυψης, ακόμη και όταν έρχεται σε αντίθεση με αυτή (την προσαγόρευση). Όταν λοιπόν ο άνθρωπος ερευνώντας και εξετάζοντας ακολουθεί τα ίχνη της φύσης ως μιας περιοχής της παραστασιακής του σκέψης, τότε εκτίθεται ήδη στην αξίωση που εκπορεύεται από έναν τρόπο της αποκάλυψης, ο οποίος τον προ-καλεί να προσεγγίσει τη φύση ως αντικείμενο έρευνας, μέχρις ότου και το αντικείμενο εξαφανιστεί μέσα στο μη-αντικείμενο του διαθέσιμου αποθέματος.

Έτσι, η σύγχρονη τεχνική, καθόσον αποκαλύπτει που διαθέτει, που διατάσσει, δεν είναι λοιπόν ένα απλώς ανθρώπινο πράττειν. Να γιατί πρέπει να λαμβάνουμε έτσι όπως δείχνεται εκείνο το προ-καλείν που θέτει, βάζει, τοποθετεί τον άνθρωπο

να διαθέτει το αληθινό ως διαθέσιμο απόθεμα. Εκείνο το προ-καλείν περισυλλέγει τον άνθρωπο μέσα στο διαθέτειν, το διατάσσει. Ετούτο το περισυλλέγον συγκεντρώνει τον άνθρωπο στο καθήκον να διατάσσει ή να διαθέτει το πραγματικό ως διαθέσιμο απόθεμα.

Εκείνο που αρχέγονα εκδιπλώνει τα όρη σε σειρές ορέων και τις διασχίζει στην εκδιπλωμένη τους εγγύτητα, είναι το περισυλλέγον που αποκαλούμε οροσειρά (Gebirge).

Εκείνο το αρχέγονα περισυλλέγον, από το οποίο εκκινεί η εκδίπλωση των τρόπων της δικής μας διάθεσης, το ονομάζουμε προδιάθεση (Gemüt).

Εκείνη τώρα την προ-κλητική κλήτευση, η οποία περισυλλέγει τον άνθρωπο γύρω από το καθήκον, να διατάσσει, να διαθέτει το αυτο-αποκαλυπτόμενο ως διαθέσιμο απόθεμα, την ονομάζουμε — πλαίσιο-θέτηση¹.

Τολμάμε να χρησιμοποιήσουμε αυτή τη λέξη με ένα νόημα εντελώς ασυνήθιστο ως τώρα.

Σύμφωνα με την κοινή σημασία, η λέξη «Gestell» σημαίνει κάποιον σκεύος, π.χ. ένα πλαίσιο βιβλιοθήκης. Gestell επίσης ονομάζεται ένας σκελετός. Η χρησιμοποίηση της λέξης Gestell, την οποία τώρα απαιτούν από εμάς φαίνεται να είναι τόσο

1. Gestell. Ο Χάιντεγκερ σχηματίζει αυτόν τον όρο από το πρόθεμα ge και το stellen. Το συγκεκριμένο πρόθεμα, όπως και στις λέξεις Gebirge και Gemüt, περιέχει τη σημασία του συλλέγειν. Τι συλλέγει; Συλλέγει το stellen, το θέτει που θέτει με το νόημα της αρχαίας λέξης θέσις: όχι με το κοινό νόημα της θέσης απέναντι σε μια άλλη θέση ως αντί-θεση, αντι-παρά-θεση, του θέτειν έναντι του αντι-θέτειν και αντι-παρα-θέτειν παρά με το νόημα ότι θέτει, στήνει, τοποθετεί, προ-καλεί σε φανέρωση και με τούτο το νόημα «διαφυλάσσει το περισυλλεγμένο μέσα στην ουσία του» (Zur Seinsfrage, 6). Συναφώς αξίζει να σημειώσουμε, σε ένα γενικότερο πλαίσιο, ότι το πρόθεμα ge σχηματίζει τη μετοχή παρακειμένου των περισσότερων ρημάτων και δηλώνει την πράξη ή την ενέργεια ως τελειωμένη, π.χ. ge-geben=δεδομένος, ge-stellt, τεθειμένος ή τοποθετημένος κ.ά.

απαίσια όσο και ο σκελετός, για να μη μιλήσουμε για την αυθαιρεσία κακομεταχείρισης λέξεων μιας καλλιεργημένης γλώσσας. Μπορεί κανείς να εξωθήσει το αλλόκοτο πιο πέρα; Ασφαλώς όχι. Εν τούτοις, αυτό το αλλόκοτο είναι παλαιό έθος της σκέψης. Είναι αλήθεια πως οι διανοητές συμμορφώνονται προς αυτό ακριβώς εκεί, όπου πρόκειται να σκεφτούν εκείνο που έχει ύψιστη αξία. Εμείς οι μεταγενέστεροι δεν είμαστε πλέον σε θέση να εκτιμήσουμε το βεληνεκές της τόλμης του Πλάτωνος να χρησιμοποιήσει τη λέξη είδος για εκείνο που αναπτύσσει την ουσία του σε όλα και στο καθένα. Γιατί στην καθημερινή γλώσσα είδος σημαίνει την όψη, που ένα ορατό πράγμα προσφέρει στο αισθητήριο όργανο της όρασης, στον οφθαλμό. Ο Πλάτων όμως αξιώνει απ' αυτή τη λέξη κάτι το εντελώς ασύνηθες: να δηλώσει εκείνο που ακριβώς δεν γίνεται και δεν θα γίνει ποτέ αντιληπτό από τους οφθαλμούς του σώματος. Αλλά και έτσι δεν έχουμε τελειώσει με το ασύνηθες. Διότι η ιδέα δεν δηλώνει μόνο τη μη-αισθητή όψη του κατ' αίσθηση ορατού. Όψη, ιδέα σημαίνει και είναι επίσης εκείνο, που μπορούμε να ακούμε, να αγγίζουμε, να οσφραϊνόμαστε, εκείνο που συνιστά την ουσία μέσα σε καθετί το οποίο είναι καθ' οιονδήποτε τρόπο προσιτό. Συγκριτικά με αυτό που ο Πλάτων αξιώνει από τη γλώσσα και τη σκέψη σε τούτη και σε άλλες περιπτώσεις, η αποτολμώμενη εδώ χρήση της λέξης «Gestell» για να δηλώσει την ουσία της σύγχρονης τεχνικής είναι σχεδόν ανώδυνη. Εν τούτοις, η γλωσσική χρήση που τώρα απαιτούμε παραμένει μια αξίωση και είναι εκτεθειμένη σε παρανόηση.

Πλαισιο-θέτηση σημαίνει το περισυλλέγον εκείνου του θέτειν, το οποίο θέτει τον άνθρωπο, δηλαδή τον προ-καλεί να αποκαλύψει το πραγματικό ως διαθέσιμο απόθεμα με τον τρόπο του δια-θέτειν. Πλαισιο-θέτηση σημαίνει τον τρόπο της

αποκάλυψης, ο οποίος κυριαρχεί στην ουσία της σύγχρονης τεχνικής, χωρίς ο ίδιος να έχει τίποτα το τεχνικό. Απεναντίας, στην κατηγορία του τεχνικού ανήκουν όλα, όσα μας είναι γνωστά ως μεταλλικοί ράβδοι, πιστόνια και αμαξώματα, όσα αποτελούν τυποποιημένα εξαρτήματα αυτού που αποκαλούμε συναρμολόγηση. Η τελευταία τούτη, ωστόσο, μαζί με τα μνημονευθέντα εξαρτήματα ανήκουν στην περιοχή της τεχνικής εργασίας, η οποία πάντοτε ανταποκρίνεται απλώς στην πρό-κληση του Ge-stell, χωρίς όμως ποτέ να είναι το ίδιο τούτο ή να το παράγει.

Στην ονομασία Ge-stell, η λέξη θέτειν (stellen) δεν δηλώνει μόνο το προ-καλείν, θα πρέπει συγχρόνως να διατηρεί την αντήχηση ενός άλλου «stellen», από το οποίο προέρχεται πρόκειται για το Her-stellen [«θέτω όρθια, ενώπιον», «κατασκευάζω», «παρ-άγω», «προ-άγω»] και για το Dar-stellen [«θέτω υπό τα όμματα», «εκ-θέτω»], το οποίο, υπό την έννοια της ποιήσεως, αφήνει το παρόν-ον να εμφανίζεται, να αναδύεται στην εκκάλυψη. Τούτο το παρ-άγειν που παρ-άγον προ-άγει, π.χ. η ανέγερση, το στήσιμο, η ανόρθωση (Aufstellen) ενός αγάλματος στον περίβολο ενός ναού και το προ-κλητικό δια-θέτειν που διαστοχαζόμαστε τώρα είναι ριζικά διαφορετικά και όμως σε στενή μεταξύ τους σύνδεση ως προς την ουσία τους. Αμφότερα είναι τρόποι του αποκαλύπτειν, της αλήθειας. Στο Ge-stell συμβαίνει κατ' ιδίαν (ereignet sich) η εκκάλυψη, σύμφωνα με την οποία η εργασία της σύγχρονης τεχνικής αποκαλύπτει το πραγματικό ως διαθέσιμο απόθεμα. Αυτός είναι και ο λόγος που η εν λόγω εργασία δεν είναι ούτε μόνο ένα ανθρώπινο πράττειν ούτε ακόμα λιγότερο ένα σκέτο μέσο ενύπαρκτο σε ένα τέτοιο πράττειν. Ο καθαρά εργαλειακός, καθαρά ανθρωπολογικός ορισμός της τεχνικής είναι, από άποψη αρχής, αβάσιμος· δεν θα μπορούσε να ολοκληρωθεί μέσω μιας

απλής μεταφυσικής ή θρησκευτικής εξήγησης που θα επισυναπτόταν σ' αυτόν.

Αναμφίβολα παραμένει αληθές ότι ο άνθρωπος στην εποχή της τεχνικής προ-καλείται στο αποκαλύπτει με έναν τρόπο άκρως εντυπωσιακό. Το αποκαλύπτει αυτό αφορά, κατ' αρχήν, τη φύση ως τον κύριο συσσωρευτή του διαθέσιμου ενεργειακού αποθέματος. Κατά έναν αντίστοιχο τρόπο, η διαθέτουσα, η εν τάξει θέτουσα συμπεριφορά του ανθρώπου, αρχικά φανερώνεται στην ανάδυση της σύγχρονης φυσικής, ως ακριβούς επιστήμης. Ο τρόπος, με τον οποίο αυτή εδώ αναπτύσσει την παραστασιακή της σκέψη, ακολουθεί τα ίχνη της φύσης ως ενός μετρήσιμου συμπλέγματος δυνάμεων. Η σύγχρονη φυσική δεν είναι πειραματική για τον λόγο ότι χρησιμοποιεί συσκευές για να διερευνήσει τη φύση, αλλά αντίστροφα: είναι επειδή η φυσική —και μάλιστα ως καθαρή επιστήμη ήδη— θέτει τη φύση ενώπιον της υποχρέωσης να εκθέσει τον εαυτό της ως ένα προβλέψιμο και μετρήσιμο σύμπλεγμα δυνάμεων, που διαθέτει τα πειράματα για να διερευνήσει, εάν και πώς η φύση ανταποκρίνεται στην πρόκληση που υφίσταται με αυτό τον τρόπο.

Αλλά πάντως η μαθηματική επιστήμη της φύσης έχει έλθει στο φως εδώ και δύο σχεδόν αιώνες πριν από τη σύγχρονη τεχνική. Πώς τότε θα μπορούσε ήδη να τίθεται από την τελευταία τούτη στην υπηρεσία της; Τα γεγονότα μαρτυρούν για το αντίθετο. Η σύγχρονη τεχνική έκανε πράγματι τα πρώτα της βήματα μόνο, όταν μπορούσε να στηρίζεται πάνω στην ακριβή φυσική επιστήμη. Από την πλευρά του «ιστοριογραφικού» υπολογισμού, αυτό είναι σωστό. Αν το σκεφτούμε ιστορικά, αστοχούμε ως προς την αλήθεια.

Η θεωρία της φύσης, την οποία έχει διατυπώσει η σύγχρονη φυσική, έχει προετοιμάσει το δρόμο, πρώτα-πρώτα, όχι για την τεχνική, αλλά για την ουσία της σύγχρονης τεχνικής.

Και τούτο, διότι το περισυλλέγει που προ-καλεί και οδηγεί τον άνθρωπο να αποκαλύπτει δια του διαθέτει κυριαρχεί ήδη στη φυσική. Αλλά, σ' αυτήν, εκείνο το περισυλλέγει δεν έρχεται ακόμα κατ' ιδίαν στην προφάνεια. Η σύγχρονη φυσική είναι ο άγνωστος ακόμη, ως προς την καταγωγή του, προάγγελος της παισιο-θέτησης. Η ουσία της σύγχρονης τεχνικής συγκαλύπτεται επί πολύ χρόνο, ακόμη και εκεί όπου έχουν ήδη εφευρεθεί ηλεκτροκίνητες μηχανές, όπου η ηλεκτροτεχνία έχει πάρει τον δρόμο της και η τεχνολογία του ατόμου βρίσκεται σε εξέλιξη.

Κάθε ουσιακό-ον, όχι μόνο η ουσία της σύγχρονης τεχνικής, κρατά τον εαυτό του παντού συγκαλυμμένο κατά το δυνατόν περισσότερο. Εν τούτοις, όσον αφορά την κυριαρχία του, παραμένει εκείνο που προηγείται κάθε άλλου πράγματος: το προγενέστερο. Οι Έλληνες διανοητές είχαν γνώση αυτού, όταν έλεγαν: εκείνο που επιδίδεται νωρίτερα στην άσκηση της κυριαρχίας του, εκδηλώνεται μόνο αργότερα σε μας τους ανθρώπους. Το απαρχής πρώιμο δείχνεται στον άνθρωπο μόνο στο τέλος. Γι' αυτό το λόγο, το να προσπαθούμε, στην περιοχή του σκέπτεσθαι, να εισχωρούμε ακόμα πιο πρωταρχικά στην κατανόηση εκείνου που είχαν σκεφτεί πρωταρχικά [οι Έλληνες] δεν έχει να κάνει με την παράλογη βούληση, να ξαναζωντανέψουμε το παρωχημένο, αλλά με τη νηφάλια ετοιμότητα, να εκπλησσόμαστε από εκείνο που έρχεται σε μας από την αυγή [της σκέψης].

Για την ιστοριογραφική χρονολογία, η έναρξη της σύγχρονης φυσικής επιστήμης ανάγεται στον 17ο αιώνα. Απεναντίας, η τεχνική που βασίζεται στις ηλεκτροκίνητες μηχανές αναπτύσσεται, για πρώτη φορά, κατά το δεύτερο ήμισυ του 18ου αιώνα. Αλλά εκείνο που για την ιστοριογραφική διαπίστωση είναι το μεταγενέστερο, δηλαδή η σύγχρονη τεχνική, για την

ιστορία είναι προγενέστερο από την άποψη της ουσίας που άρχει μέσα του.

Εάν η σύγχρονη φυσική πρέπει να συμφιλώνεται σε αυξανόμενο βαθμό με το γεγονός ότι η παραστασιακή της περιοχή παραμένει μη-εναργής, τότε αυτή η παραίτηση δεν υπαγορεύεται από οποιαδήποτε επιτροπή ειδημόνων. Προ-καλείται από την εξουσία της πλαισιο-θέτησης, που απαιτεί τη διαθεσιμότητα της φύσης ως διαθέσιμου αποθέματος. Γι' αυτό, η φυσική, οποιαδήποτε κι αν είναι η υποχώρησή της από εκείνη τη διαδικασία παράστασης που είναι στραμμένη μόνο στα αντικείμενα και μέχρι προσφάτως ήταν η μόνη υπολογίσιμη, ένα πράγμα δεν μπορεί ποτέ να αποποιηθεί: ότι η φύση απαντά στην απαίτηση αυτή με τον έναν ή τον άλλο τρόπο, καθορίσιμο δια του υπολογισμού, και ότι παραμένει διαθέσιμη ως ένα σύστημα πληροφοριών. Αυτό το σύστημα τότε προσδιορίζεται από μια αιτιότητα, ακόμα μια φορά τροποποιημένη. Αυτή εδώ δεν δείχνει τώρα πια ούτε τον χαρακτήρα του συντρέχοντος λόγου, του παραγωγικού επιφέρειν, τον χαρακτήρα δηλαδή του να αφήνει ή να επιτρέπει να αναδύεται εκείνο που παρ-άγει¹ ούτε τη φύση της *causa efficiens* ούτε ακόμα λιγότερο της *causa formalis*. Η αιτιότητα φαίνεται να περιορίζεται σε ένα προκαλούμενο κοινοποιείν διαθέσιμων αποθεμάτων που πρέπει να διασφαλίζονται ταυτόχρονα ή διαδοχικά. Σε τούτο τον περιορισμό της αιτιότητας θα αντιστοιχούσε η διαδικασία της αυξανόμενης τροποποίησης των απαιτήσεων, την οποία περιέγραφε στη διάλεξή του ο Heisenberg με έναν εντυπωσιακό τρόπο² [...].

1. Hervorbringendes Veranlassen: δηλαδή του να προκύπτει αποκάλυψη με τον τρόπο της ποιήσεως, με το αρχαίο ελληνικό νόημα.

2. W. Heisenberg, "Das Naturbild in der heutigen Physik" στο: *Die Künste im technischen Zeitalter*, München 1954, s. 43 ff.

Επειδή η ουσία της σύγχρονης τεχνικής εφησυχάζει, εδρεύει μέσα στο Ge-stell, γι' αυτό πρέπει αυτή η τεχνική να χρησιμοποιεί την ακριβή φυσική επιστήμη. Έτσι δημιουργείται η απατηλή εντύπωση ότι η σύγχρονη τεχνική είναι εφαρμοσμένη φυσική επιστήμη. Ετούτη η ψευδαίσθηση μπορεί να διατηρείται τόσο όσο δεν επιζητείται επαρκώς δια του ερωτάν ούτε η ουσιαστική καταγωγή της σύγχρονης επιστήμης ούτε ακόμα λιγότερο η ουσία της σύγχρονης τεχνικής.

Θέτουμε το ερώτημα για την τεχνική, προκειμένου να φέρουμε στο φως τη σχέση μας προς την ουσία της. Η ουσία της σύγχρονης τεχνικής δείχνεται σ' αυτό που ονομάζουμε πλαισιο-θέτηση. Αλλά η επισήμανση τούτη δεν συνιστά διόλου απάντηση στο ερώτημα για την τεχνική, εάν το απαντάν σημαίνει ομολογείν (*entsprechen*), με την έννοια δηλαδή του ομολογείν προς την ουσία αυτού, για το οποίο τίθεται το ερώτημα.

Προς τα πού βλέπουμε τον εαυτό μας να έχει αχθεί, εάν τώρα προχωρήσουμε τον μεταστοχασμό μας ακόμα ένα βήμα πιο πέρα σχετικά με το τι είναι η ίδια η πλαισιο-θέτηση ως τέτοια; Δεν έχει να κάνει με τίποτα το τεχνικό, με τίποτα το μηχανοειδές. Είναι ο τρόπος, με βάση τον οποίο αυτο-αποκαλύπτεται το πραγματικό ως διαθέσιμο απόθεμα. Θέτουμε εκ νέου το ερώτημα: αυτό το αποκαλύπτει συμβαίνει κάπου εκείθεν κάθε ανθρώπινης δραστηριότητας; Όχι. Αλλά δεν συμβαίνει μόνο στον άνθρωπο ούτε αποκλειστικά μέσω αυτού.

Η πλαισιο-θέτηση είναι αυτή που περισυλλέγει εκείνο το θέτειν, το οποίο θέτει τον άνθρωπο, τον οδηγεί στη θέση, να αποκαλύπτει το πραγματικό, με τον τρόπο του διαθέτειν, ως διαθέσιμο απόθεμα. Καθόσον αυτός που προ-καλείται με τέ-

τοιο τρόπο, ο άνθρωπος στέκεται μέσα στην ουσιαστική περιοχή της πλαίσιο-θέτησης. Δεν μπορεί διόλου να αναλάβει μια σχέση με αυτό εκ των υστέρων. Αυτός είναι και ο λόγος που το ερώτημα πώς μπορούμε να έλθουμε σε μια σχέση με την ουσία της τεχνικής, τεθειμένο υπ' αυτή τη μορφή, φθάνει πάντοτε πολύ αργά. Αλλά ποτέ δεν έρχεται αργά το ερώτημα, κατά πόσο εμείς αποκτούμε κατ' ιδίαν εμπειρία του εαυτού μας ως εκείνου, του οποίου οι πράξεις παντού, φανερά ή συγκαλυμμένα, προ-καλούνται από την πλαίσιο-θέτηση. Προ παντός, ποτέ δεν έρχεται πολύ αργά το ερώτημα, ως προς το εάν και το πώς εμείς κατ' ιδίαν θα εμπλακούμε σε εκείνο, μέσα στο οποίο αυτή τούτη η πλαίσιο-θέτηση αναπτύσσει την ουσία της.

Η ουσία της σύγχρονης τεχνικής άγει τον άνθρωπο στην οδό εκείνου που αποκαλύπτει, δια του οποίου το πραγματικό παντού, περισσότερο ή λιγότερο αισθητά, καθίσταται διαθέσιμο απόθεμα. Το άγει προς μια οδό —στη γλώσσα μας σημαίνει αποστέλλειν¹. Ονομάζουμε τούτο το περισυλλέγον αποστέλλειν, που μόνο αυτό άγει τον άνθρωπο σε μια οδό που αποκαλύπτει, μοίρα-προορισμό (*Geschick*). Από την τελευταία τούτη προσδιορίζεται η ουσία όλης της ιστορίας. Αυτή εδώ δεν είναι ούτε μόνο αντικείμενο της ιστοριογραφίας, ούτε μόνο η εκπλήρωση της ανθρώπινης δραστηριότητας. Τούτη η δραστηριότητα γίνεται ιστορική μόνο ως κάτι το μοιραίο² (πρβλ. *Vom*

1. Schicken. Ο Χάιντεγκερ χρησιμοποιεί αυτό τον όρο στην αρχέγονη σημασία του και από εδώ ετυμολογεί και τις δύο λέξεις: Schicksal (=πεπρωμένο) και *Geschick* (=μοίρα-προορισμός, ως προορισμός). Σύμφωνα λοιπόν με την αρχέγονη σημασία του το Schicken σημαίνει: «προετοιμάζω, τακτοποιώ, φέρω καθετί εκεί όπου αυτό ανήκει κατά συνέπεια διαρρυθμίζω, παραχωρώ, παρέχω, εγκαθιστώ» (*Der Satz vom Grund*, σσ. 108-109).

2. *Geschickliches*. Το μοιραίο, ως τέτοιο, δεν είναι άσχετο με το ιστορικό *geschichtlich*. Ο Χάιντεγκερ εδώ τα χρησιμοποιεί υπό ένα παραπληρωματικό νό-

Wesen der Wahrheit, 1930, 1η εκδ. 1943, σ. 16 κ.εξ.)¹. Και μόνο η μοίρα, που μας [αποστέλλει] στο αντικειμενοποιητικό σκέπτεσθαι δια παραστάσεων (*Vorstellen*), καθιστά προσιτό το ιστορικό ως αντικείμενο για την ιστοριογραφία, δηλαδή για μια επιστήμη, και επί τη βάσει αυτή καθιστά δυνατή τη συνήθη εξομίωση του ιστορικού με το ιστοριογραφικό.

Η πλαίσιο-θέτηση, ως η πρό-κληση για διαθέτειν, αποστέλλει σε έναν τρόπο του αποκαλύπτειν. Η πλαίσιο-θέτηση, όπως και κάθε τρόπος του αποκαλύπτειν, είναι ένας προορισμός της μοίρας. Με τούτη την έννοια, μοίρα είναι και το παράγειν, η *ποίησις*.

Η εκκάλυψη αυτού που είναι ακολουθεί πάντοτε μια οδό που αποκαλύπτειν. Η μοίρα-προορισμός της αποκάλυψης κυβερνά πάντοτε τον άνθρωπο σε όλο του το Είναι. Αλλά ποτέ αυτή δεν είναι η μοίρα ενός εξαναγκασμού. Γιατί ο άνθρωπος γίνεται μόλις τότε ελεύθερος, όταν ανήκει στην περιοχή της μοίρας-προορισμού και κατ' αυτό τον τρόπο γίνεται ένας άνθρωπος που ακούει, αλλά όχι κάποιος δουλοπάροικος [που εξαναγκάζεται να υπακούει].

Η ουσία της ελευθερίας δεν συναρτάται αρχέγονα με τη βούληση ούτε μόνο με την αιτιότητα του ανθρώπινου βούλε-

μα: η ανθρώπινη δραστηριότητα εντάσσεται στην ιστορία, αναδεικνύεται στο κέντρο της ιστορίας και γράφει ιστορία, άρα δεν μένει απλώς αντικείμενο ιστοριογραφίας, μόνο όταν είναι μοιραία, όταν δηλαδή ακολουθεί αυτό που είναι η μοίρα της, που είναι ο προορισμός της και ο οποίος «αποστέλλεται» ως πράξη του προ-νοείν. Με αυτή την έννοια το *Geschick* δεν ταυτίζεται με το *Schicksal* (=πεπρωμένο) που κατανοείται ως «το αναπόφευκτο μιας αμετάβλητης πορείας», π.χ. η πορεία από τη ζωή στον θάνατο. Ο Χάιντεγκερ συλλαμβάνει το *Geschick*, ως επί το πλείστον ως *Ge-schick*: αυτό που συλλέγει το αποστελλόμενο. Το αποστελλόμενο ως το Είναι που μας καθορίζει στη σύγχρονη εποχή είναι η τεχνική.

1. Βλ. *Wegmarken*, σ. 190 κ.εξ.

σθαι. Η ελευθερία διευθύνει το ελεύθερο με το νόημα του φωτισμένου [φωταγωγημένου (Gelichtete)], δηλαδή του αποκαλυμμένου. Το συμβάν του αποκαλύπτει, τουτέστιν της αλήθειας, είναι αυτό, με το οποίο η ελευθερία τελεί στην πιο στενή και βαθιά συγγένεια. Κάθε αποκαλύπτει ανήκει σε ένα καλύπτει, κρύβει, διαφυλάσσει και συγκαλύπτει¹. Αλλά το Απελευθερωτικό, το μυστήριο είναι συγκαλυμμένο και πάντοτε αυτοσυγκαλυπτόμενο. Κάθε αποκαλύπτει έρχεται από το ελεύθερο, πορεύεται στο ελεύθερο και οδηγεί στο ελεύθερο. Η ελευθερία του ελεύθερου δεν έγκειται ούτε στην ελευθεριότητα (Ungebundenheit) της αυθαιρεσίας ούτε στην εξάρτηση από τους απλούς νόμους. Η ελευθερία είναι το συγκαλυμμένο που με τον τρόπο του διανοίγεται στο φως² στο ξέφωτο αυτού του συγκαλυμμένου τρεμοφέγγει εκείνο το πέπλο που αποκρύπτει το ουσιακό-Είναι κάθε αλήθειας και επιτρέπει στο πέπλο να εμφανίζεται ως αυτό που αποκρύπτει. Η ελευθερία είναι η περιοχή της μοίρας-προορισμού, η οποία κάθε φορά άγει μια αποκάλυψη στο δρόμο της.

Η ουσία της σύγχρονης τεχνικής ερείδεται, εδρεύει στην πλαισιο-θέτηση. Αυτό εδώ ανήκει στη μοίρα-προορισμό της αποκάλυψης. Τούτες οι προτάσεις λένε κάτι άλλο από ό,τι ο πιο συχνά διαδεδομένος λόγος ότι η τεχνική είναι το πεπρωμένο (Schicksal) της εποχής μας, όπου το πεπρωμένο σημαίνει: το αναπόφευκτο μιας αμετάβλητης πορείας.

Ωστόσο, όταν διαστοχαζόμαστε την ουσία της τεχνικής, υφιστάμεθα την εμπειρία της πλαισιο-θέτησης ως μιας μοίρας της αποκάλυψης. Έτσι ενδιατρίβουμε ήδη στον ελεύθερο χώρο της μοίρας ως προορισμού, που διόλου δεν μας κλείνει μέσα σε έναν αποχαυνωτικό εξαναγκασμό που θα μας εξωθούσε να

1. Bergen und Verbergen.

δινόμαστε τυφλά στην τεχνική ή, πράγμα που είναι το ίδιο, να εξειριόμαστε αμήχανα εναντίον της και να την αναθεματίζουμε ως έργο του διαβόλου. Το αντίθετο: όταν διανοιγόμαστε κατ' ιδίαν στην ουσία της τεχνικής, βρίσκουμε τον εαυτό μας να έχει ληφθεί, να έχει αναληφθεί απροσδόκητα μέσα σε μια απελευθερωτική κλήτευση.

Η ουσία της τεχνικής ερείδεται, εδρεύει στην πλαισιο-θέτηση. Η εξουσία της ανήκει στη μοίρα-προορισμό. Επειδή η τελευταία άγει τον άνθρωπο εκάστοτε σε μια οδό του αποκαλύπτει, ο άνθρωπος, έτσι καθοδόν, πορεύεται αδιάκοπα στην εσχαιά της δυνατότητας, να επιδιώκει και να ασχολείται μόνο με αυτό που έχει αποκαλυφτεί κατά τη διαδικασία του διαθέτει και από εδώ να λαμβάνει όλα τα πρότυπα. Έτσι αποκλείεται η άλλη δυνατότητα, του να κατευθύνεται ο άνθρωπος ναωρίτερα και περισσότερο και με ένα τρόπο πάντοτε πιο πρωταρχικό στην ουσία του εκκαλυμμένου και στην εκκάλυψή του, προκειμένου να εμπειράται το ανήκειν στο αποκαλύπτει ως την ουσία του: το ανήκειν το διατηρούμενο στο φυλάσσει χέρι¹.

Τοποθετημένος ανάμεσα σε αυτές τις δυνατότητες ο άνθρωπος είναι εκτεθειμένος σε έναν κίνδυνο που εκκινεί από τη μοίρα ως τον προορισμό. Η μοίρα-προορισμός της αποκάλυψης είναι ως τέτοια, στον καθένα από τους τρόπους του και γι' αυτό αναγκαστικά, κίνδυνος.

Με όποιο τρόπο κι αν η μοίρα-προορισμός της αποκάλυψης ασκεί την εξουσία της, η εκκάλυψη, μέσα στην οποία δείχνεται κάθε φορά καθετί που είναι, περικλείει τον κίνδυνο, ο άν-

1. Gebrauchte: Στο έργο του Holzwege GA 5 ο Χάιντεγκερ ερμηνεύει αυτή τη λέξη όχι με την κοινή έννοια του χρειαζόμενου, του αναγκαίου, αλλά αρχέγονα ως το διατηρούμενο στο φυλάσσει χέρι, δηλαδή φυλασσόμενο σε παρουσία σ. 367.

θρωπος να σφάλλει σε ό,τι αφορά το εκκαλυμμένο και να το παρερμηνεύει. Έτσι, εκεί όπου το κάθε παρόν-ον εκθέτει τον εαυτό του μέσα στο φως της συνάφειας αιτίας-αποτελέσματος, ακόμη και ο θεός μπορεί να απολέσει, για το παραστασιακό σκέπτεσθαι¹, καθετί το ιερό και το υψηλό, το μυστηριακό της απόστασής του. Ο θεός μπορεί, υπό το φως της αιτιότητας, να πέσει στο επίπεδο μιας αιτίας, μιας *causa efficiens*. Τότε γίνεται, ακόμα και στο εσωτερικό της θεολογίας, θεός των φιλοσόφων, εκείνων συγκεκριμένα που προσδιορίζουν το εκκαλυμμένο και το συγκαλυμμένο με βάση την αιτιότητα του κατασκευάζειν, δημιουργείν, ποιείν (*Machen*), χωρίς ποτέ να διαστοχάζονται την ουσιαστική προέλευση αυτής της αιτιότητας.

Παρόμοια, η εκκάλυψη, σύμφωνα με την οποία η φύση εκθέτει τον εαυτό της ως ένα υπολογίσιμο πλέγμα των αποτελεσμάτων των δυνάμεων, μπορεί αναμφίβολα να επιτρέπει ορθές διαπιστώσεις· αλλά, λόγω ακριβώς αυτών των επιτυχιών, μπορεί να παραμείνει ο κίνδυνος, να υποχωρεί, να αποσύρεται το αληθές στο περιβάλλον του κάθε ορθού.

Η μοίρα-προορισμός της αποκάλυψης εντός εαυτού δεν είναι οποιοσδήποτε κίνδυνος, αλλά ο κίνδυνος.

Εάν ωστόσο η μοίρα ως προορισμός μας εξουσιάζει με τον τρόπο της παισιο-θέτησης, τότε αποτελεί τον ύψιστο κίνδυνο. Τούτος ο κίνδυνος πιστοποιείται σε μας μέσα από δύο πλευρές. Ευθύς ως το εκκαλυμμένο δεν συνιστά πλέον ούτε ένα αντικείμενο για τον άνθρωπο αλλά τον αφορά αποκλειστικά ως διαθέσιμο απόθεμα, ο άνθρωπος δε, στο εσωτερικό του μη-αντικειμένου, εξακολουθεί να είναι μόνο αυτός που διαθέτει, που θέτει σε τάξη το διαθέσιμο απόθεμα, —τότε πορεύεται το

1. Δηλαδή για την παράσταση που εμείς οι άνθρωποι έχουμε γι' αυτόν.

δρόμο του μέχρι το απώτατο άκρο του γκρεμού, δηλαδή μέχρι εκείνο το σημείο, όπου ο ίδιος δεν πρέπει πλέον να εκλαμβάνεται παρά ως διαθέσιμο απόθεμα. Εν τούτοις, ακριβώς ο απειλούμενος έτσι άνθρωπος συμβαίνει να παριστάνει τον σπουδαίο, ποζάροντας ως κύριος της γης. Κατ' αυτό τον τρόπο διαδίδεται η εντύπωση πως όλα όσα συναντάμε υφίστανται μόνο στο μέτρο που αποτελούν κατασκευάσμα-επίτευγμα (*Gemächte*) του ανθρώπου. Η ψευδαίσθηση τούτη καλλιεργεί με τη σειρά της μια τελική απατηλή αυταπάτη. Φαίνεται σαν να συναντά ο άνθρωπος παντού μόνο τον ίδιο τον εαυτό του. Ο Heisenberg έχει παρατηρήσει απολύτως δικαιολογημένα ότι το πραγματικό πρέπει έτσι να παρουσιάζεται στον σημερινό άνθρωπο¹. Στ' αλήθεια, εν τούτοις, ο άνθρωπος σήμερα δεν συναντά ακριβώς πουθενά πλέον τον ίδιο του τον εαυτό, δηλαδή την ουσία του. Ο άνθρωπος συμμορφώνεται τόσο αποφασιστικά στην πρό-κληση της παισιο-θέτησης, ώστε να μην αντιλαμβάνεται τούτη ως μια απαιτητική κλήτευση, να μην βλέπει τον ίδιο του τον εαυτό ως τον κλητευόμενο και έτσι να κωφεύει σε κάθε τρόπο σχετικά με το πώς ο ίδιος, ως εκ της ουσίας του, εξ-ίσταται στην περιοχή μιας προσαγόρευσης και γι' αυτό ποτέ δεν μπορεί να συναντά μόνο τον ίδιο τον εαυτό του.

Αλλά, η παισιο-θέτηση δεν εκθέτει σε κίνδυνο μόνο τον άνθρωπο στη σχέση του προς τον ίδιο τον εαυτό του και προς καθετί που υπάρχει. Ως μοίρα-προορισμός παραπέμπει στο αποκαλύπτειν υπό τον χαρακτήρα του διαθέτειν, του θέτειν σε τάξη. Όπου κυριαρχεί το τελευταίο τούτο, εκδιώκει κάθε άλλη δυνατότητα της αποκάλυψης. Προπαντός, η παισιο-θέτηση συγκαλύπτει εκείνο το αποκαλύπτειν, που με το νόημα της

1. Βλ. *Das Naturbild*, ό.π., σ. 60 κ.εξ.

ποίησως επιτρέπει να παρ-άγεται και να εμφανίζεται το παρ-όν-ον. Σε σύγκριση με τούτη την αποκάλυψη, το προ-κλητικό θέτει ωθεί πιεστικά τον άνθρωπο στη σχέση την αντιθετικά-ευθυγραμμισμένη με αυτό που υπάρχει. Όπου κυριαρχεί, εξουσιάζει η πλαισιο-θέτηση, η ρύθμιση και η διασφάλιση του διαθέσιμου αποθεματικού σημαδεύουν κάθε αποκαλύπτειν. Δεν επιτρέπουν ούτε το δικό τους ιδιαίτερο θεμελιακό χαρακτηριστικό να έρχεται πλέον στην προφάνεια, δηλαδή αυτό το αποκαλύπτειν ως τέτοιο.

Συνεπώς, η προ-κλητική πλαισιο-θέτηση δεν συγκαλύπτει μόνο έναν προηγούμενο τρόπο του αποκαλύπτειν, το παρ-άγειν, αλλά συγκαλύπτει το αποκαλύπτειν ως τέτοιο και μαζί με τούτο Εκείνο, στο εσωτερικό του οποίου συμβαίνει κατ' ιδίαν εκκάλυψη, δηλαδή αλήθεια.

Η πλαισιο-θέτηση κρύβει τη λάμψη και την κατίσχυση της αλήθειας. Η μοίρα ως προορισμός, που αποστέλλει στην περιοχή του διαθέτειν, αποτελεί έτσι τον ακρότατο κίνδυνο. Το επικίνδυνο δεν είναι η τεχνική. Δεν υπάρχει τίποτα το δαιμονικό στην τεχνική, απεναντίας όμως υπάρχει το μυστήριο της ουσίας της. Είναι η ουσία της τεχνικής, ως μια μοίρα-προορισμός του αποκαλύπτειν, που αποτελεί τον κίνδυνο. Η τροποποιημένη σημασία της λέξης «πλαισιο-θέτηση» μας γίνεται ίσως τώρα λίγο περισσότερο οικεία, εάν τη σκεπτόμαστε με το νόημα της μοίρας-προορισμού και του κινδύνου.

Η απειλή κατά του ανθρώπου δεν προέρχεται πρωτίστως από τις μηχανές και τους μηχανισμούς, που επενεργούν ενδεχομένως θανατηφόρα. Η πραγματική απειλή έχει ήδη πλήξει τον άνθρωπο στην ουσία του. Η κυριαρχία της πλαισιο-θέτησης είναι απειλή υπό το ενδεχόμενο ότι θα μπορούσε να αρνείται στον άνθρωπο να εισχωρήσει σε ένα πιο αρχέγονο αποκαλύ-

πτειν και με αυτό τον τρόπο να βιώσει την προσαγόρευση μιας πρωταρχικής αλήθειας.

Εκεί συνεπώς, που κυριαρχεί η πλαισιο-θέτηση, υπάρχει κίνδυνος με την ύψιστη έννοια:

«όπου όμως είναι κίνδυνος,

εκεί φύεται και το σωτήριο».

Ας διαστοχαστούμε προσεκτικά τα λόγια του Hölderlin. Τι σημαίνει «σώζω»; Συνήθως νομίζουμε ότι τούτο σημαίνει μόνο: αρπάζω έγκαιρα αυτό που απειλείται από την καταστροφή, για να το διασφαλίσω στην μέχρι τούδε σταθερή του ύπαρξη. Αλλά το «σώζω» θέλει να πει περισσότερα. Το «σώζω» είναι: εισχομίζω στην ουσία, προκειμένου να την κάνω να εμφανίζεται, για πρώτη φορά, με προσίδιο σ' αυτήν τρόπο¹. Εάν η ουσία της τεχνικής, η πλαισιο-θέτηση, είναι ο ύψιστος κίνδυνος και αν συγχρόνως ο λόγος του Hölderlin λέγει το αληθές, τότε η κυριαρχία της πλαισιο-θέτησης δεν μπορεί να εξαντλείται μόνο στο να παραποιεί οιοδήποτε φωτισμό του κάθε αποκαλύπτειν, οιαδήποτε εμφάνιση της αλήθειας. Απεναντίας, ακριβώς τότε πρέπει η ουσία της τεχνικής να κρύβει, να διαφυλάσσει μέσα της την ανάπτυξη του σωτηρίου. Αλλά, σε μια τέτοια περίπτωση, δεν θα μπορούσε μια επαρκής ματιά σε εκείνο που είναι η πλαισιο-θέτηση, ως μια μοίρα-προορισμός του αποκαλύπτειν, να κάνει το σωτήριο να εμφανίζεται έτσι όπως αναφύεται, όπως αναδύεται;

Ως ποιο σημείο επίσης φύεται το σωτήριο εκεί, όπου υπάρχει κίνδυνος; Όπου φύεται κάτι, εκεί έχει τις ρίζες του, από εκεί γίνεται θαλερό. Αμφότερες αυτές οι διαδικασίες συμβαίνουν συγκαλυμμένα και σιωπηρά και στον δικό τους χρόνο.

1. Βλ. «Bauen, Wohnen, Denken», GA 7, σ. 152-153.

Αλλά, σύμφωνα με τον λόγο του ποιητή, εμείς δεν δικαιούμαστε ακριβώς να προσδοκούμε εκεί, όπου είναι κίνδυνος, ότι μπορούμε να αδράξουμε το σωτήριο άμεσα και ανέτοιμα. Να γιατί πρέπει τώρα να διαστοχαστούμε ως ποιο βαθμό το σωτήριο ριζώνει, μάλιστα πολύ-πολύ βαθιά, σ' αυτό που αποτελεί τον ύψιστο κίνδυνο: στην κυριαρχία της πλαισιο-θέτησης, και ως ποιο βαθμό, εκκινώντας από εκεί, αναπτύσσεται. Για να διαστοχαστούμε αυτά τα σημεία, είναι αναγκαίο να κάνουμε ένα τελευταίο βήμα στο δρόμο μας, για να δούμε τον κίνδυνο με ακόμη πιο καθαρό μάτι. Πρέπει, κατά ταύτα, να θέσουμε ακόμη μια φορά το ερώτημα για την τεχνική. Γιατί, σύμφωνα με όσα είπαμε, είναι μέσα στην ουσία της που ριζώνει και αναπτύσσεται το σωτήριο.

Πώς όμως θα μπορούσαμε να αντικρίσουμε το σωτήριο μέσα στην ουσία της τεχνικής, ενόσω δεν διαστοχαζόμαστε, υπό ποια έννοια της λέξης «ουσία» η πλαισιο-θέτηση αποτελεί κυριολεκτικά την ουσία της τεχνικής;

Ως εδώ κατανοήσαμε τη λέξη «ουσία» με την τρέχουσα σημασία της. Στη σχολική γλώσσα της φιλοσοφίας «ουσία» σημαίνει το τι είναι κάτι, στα λατινικά: *quid*. *Die quidditas*, *die Washeit* [=το Τι-είναι] δίνει απάντηση στο ερώτημα για την ουσία. Αυτό, για παράδειγμα, που προσήκει σε όλα τα είδη των δένδρων —στη βαλανιδιά, στην οξυά, στη σημύδα, στο έλατο—, είναι το ίδιο το δενδροειδές. Σε τούτο-εδώ, εννοημένο ως το κοινό γένος, ως το «καθολικό», περιλαμβάνονται τα πραγματικά και τα δυνάμει δέντρα. Είναι λοιπόν η ουσία της τεχνικής, η πλαισιο-θέτηση, το κοινό γένος για καθετί το τεχνικό; Εάν αυτό ήταν έτσι, τότε ο ατμοστρόβιλος, ο ραδιοπομπός ή ο ραδιοφωνικός σταθμός, το κυκλοτρόνιο θα ήταν π.χ. μια πλαισιο-θέτηση. Αλλά τώρα η λέξη «πλαισιο-θέτηση» δεν υποδηλώνει κάποιο εργαλείο ή οποιοδήποτε είδος μηχαν-

νισμών. Ακόμα λιγότερο υποδηλώνει τη γενική έννοια τέτοιων διαθέσιμων αποθεμάτων. Οι μηχανές και τα μηχανήματα είναι τόσο λίγο περιπτώσεις και είδη της πλαισιο-θέτησης όσο ο άνθρωπος στον πίνακα διακοπών και ο μηχανικός στο γραφείο σχεδίασης. Όλα τούτα αναμφίβολα ανήκουν με τον τρόπο τους, ως μέρος του αποθέματος, ως διαθέσιμο απόθεμα, ως αυτός που δια-θέτει στην πλαισιο-θέτηση, χωρίς όμως αυτή-εδώ να είναι ποτέ η ουσία της τεχνικής υπό την έννοια του γένους. Η πλαισιο-θέτηση είναι ένας μοιραίος [απεσταλμένος από τη μοίρα (*geschickhaft*)] τρόπος του αποκαλύπτειν, δηλαδή αυτός που προ-καλεί. Ένας τέτοιος μοιραίος τρόπος είναι επίσης το αποκαλύπτειν που παρ-άγει, η *ποίησις*. Αυτοί όμως οι τρόποι δεν αποτελούν είδη, τα οποία, διατεταγμένα το ένα δίπλα στο άλλο, περιλαμβάνονται στην έννοια του αποκαλύπτειν. Η αποκάλυψη είναι εκείνη η μοίρα-προορισμός, η οποία, εκάστοτε, αιφνιδίως και για κάθε σκέψη ανεξήγητα παραχωρεί τον εαυτό της στο αποκαλύπτειν που παρ-άγει και προ-καλεί και χορηγεί τον εαυτό του στον άνθρωπο. Το προ-κλητικό αποκαλύπτειν ανάγει τη συνυφασμένη με τη μοίρα καταγωγή του στο παρ-αγωγικό αποκαλύπτειν. Ταυτόχρονα όμως η πλαισιο-θέτηση, υπό την επενέργεια της μοίρας, παραποιεί την *ποίησιν*.

Κατ' αυτό το πνεύμα λοιπόν η πλαισιο-θέτηση, ως μια μοίρα-προορισμός της αποκάλυψης, είναι πράγματι η ουσία της τεχνικής, αλλά ουδέποτε ουσία με το νόημα του γένους και της *essentia*. Εάν δείξουμε προσοχή σε τούτο το σημείο, τότε εκπλησσόμαστε από κάτι το καταπληκτικό: είναι η ίδια η τεχνική, η οποία απαιτεί από μας να σκεφτούμε εκείνο που συνήθως καταλαβαίνει κανείς υπό τη λέξη «ουσία»¹ με άλλο νόημα. Αλλά με ποιο;

1. Σε άλλο κείμενό του ο Χάιντεγκερ ομιλεί για την ουσία, όχι ως *die quidditas*, ως *essentia*, αλλά ως *Wesen*, ήτοι ως ουσία με άλλο νόημα, ως τέ-

Ήδη, όταν λέμε «Hauswesen» [=ουσία, δηλαδή υποθέσεις του σπιτιού, νοικοκυριό], «Staatswesen» [=ουσία του κράτους, πολιτεία, υποθέσεις του κράτους], δεν εννοούμε το γενικό ενός γένους, αλλά τον τρόπο, με τον οποίο το σπίτι και το κράτος ασκούν την εξουσία τους, διοικούνται, αναπτύσσονται και παρακμάζουν. Είναι ο τρόπος, με τον οποίο αναπτύσσουν την ουσία τους. Ο J.P. Hebel σε ένα ποίημά του, που φέρει τον τίτλο «Φάντασμα στην οδό Kanderer» και το οποίο αγαπούσε ιδιαίτερος ο Goethe, χρησιμοποιεί την παλαιά λέξη «die Weserei». Σημαίνει το δημαρχείο, το κοινοτικό κατάστημα, υπό την προϋπόθεση ότι εκεί περισυλλέγεται η ζωή της κοινότητας και το Dasein του χωριού παραμένει σε κίνηση, δηλαδή αναπτύσσει την ουσία του [=ουσιώνεται]. Το ουσιαστικό παράγεται από το ρήμα «wesen». Το «Wesen», εννοημένο ως ρήμα, είναι το ίδιο με το «währen» [=διαρκώ]: όχι μόνο σε επίπεδο νοηματικής αναλογίας, αλλά και φωνητικού σχηματισμού της λέξης. Ο Σωκράτης και ο Πλάτων σκέπτονται ήδη την ουσία τινός ως εκείνο που αναπτύσσει την ουσία του (das Wesende) με το νόημα αυτού που διαρκεί¹. Σκέπτονται όμως αυτό που διαρκεί με το νόημα του διαιωνιζόμενου (ἀεί ὄν). Βρίσκουν δε το διαιωνιζόμενο μέσα σε εκείνο, που, ως το παραμένον, διατηρείται σε οτιδήποτε συμβαίνει. Αυτό που παρα-

τοια δηλαδή που συνδέεται με την ετυμολογική καταγωγή του Είναι και κατ'επέκταση με την αναζήτηση του νοήματος του Είναι, η οποία διαρκεί. Εξ αυτού προκύπτει σχετισμός Wesen και Währen: «Το ουσιαστικό "Wesen" (=ουσία) στην αρχέγονη ρίζα του δεν σημαίνει το τι-Είναι (das Was-sein), αλλά το διαρκείν (Währen) ως παρόν (Gegenwart), ως παρ-ουσία και απ-ουσία (An-und Abwesen)» (GA 40, σ. 76).

1. Sokrates und Platon denken das Wesen von etwas als das Wesende im Sinne des Währenden. Ο φιλόσοφος συσχετίζει και σχετίζει το Wesende με το Währende με το ακόλουθο νόημα: αυτό που αναπτύσσει την ουσία του έχει διάρκεια, διαρκή ανάπτυξη στο χρόνο και την εκφράζει είναι έτσι διαρκές ον.

μένει πάλι το ανακαλύπτουν στην όψη (eidos, ιδέα), για παράδειγμα στην Ιδέα «σπίτι».

Σε τούτη την Ιδέα δείχνεται εκείνο που είναι κάθε είδος «σπίτι». Απεναντίας, τα επί μέρους πραγματικά και ενδεχόμενα σπίτια είναι ευμετάβλητα και παροδικές τροποποιήσεις της «Ιδέας» και γι' αυτό ανήκουν σε εκείνο που δεν διαρκεί.

Αλλά έτσι κανείς δεν μπορεί ποτέ και με κανένα τρόπο να θεμελιώσει ότι αυτό που διαρκεί οφείλει να βασίζεται αποκλειστικά και μόνο σε εκείνο που ο Πλάτων σκέπτεται ως ιδέα, ο Αριστοτέλης ως τὸ τί ἦν εἶναι (εκείνο που καθετί πάντοτε ήταν ήδη), η μεταφυσική στις πιο διαφορετικές της ερμηνείες ως *essentia*.

Καθετί που αναπτύσσει την ουσία του διαρκεί. Το διαρκούν όμως είναι μόνο το διαιωνιζόμενο; Διαρκεί η ουσία της τεχνικής με το νόημα ότι διαιωνίζεται μια Ιδέα που αιωρείται πάνω από κάθε τεχνικό; Εάν ίσχυε αυτό, θα γεννιόταν η εντύπωση ότι το όνομα της «τεχνικής» σημαίνει μια μυθική αφαίρεση. Πώς η τεχνική αναπτύσσει την ουσία της, μπορούμε να το δούμε μόνο εάν λαμβάνουμε ως αφετηρία εκείνο το διαιωνιζεσθαι, όπου η παισιο-θέτηση ιδιο-συμβαίνει¹ ως μια μοίρα-προορισμός του αποκαλύπτει. Ο Goethe χρησιμοποίησε κάποτε² τη μυστηριώδη λέξη «fortgewähren» [=χορηγώ, παρέχω αδιαλείπτως, αιωνίως] αντί για «fortwähren» [=διαρκώ αιωνίως]. Το αυτί του ακούει εδώ το «währen» [=διαρκώ] και «gewähren» [=αποδέχομαι, χορηγώ, παρέχω] σε μια ανέκφραστη αρμονία. Αλλά, εάν τώρα διαλογιστούμε πιο μεταστοχαστικά από πριν τι πραγματικά διαρκεί και ίσως το μόνο που

1. Παράγεται κατά την ιδίαν της φύση.

2. Βλ., *Die Wahlverwandtschaften* II. μέρος, κεφ. 10 στη νουβέλλα «Die wunderlichen Nachbarskinder».

διαρκεί, τότε μπορούμε να πούμε: *Μόνο το χορηγηθέν διαρκεί. Εκείνο που διαρκεί πρωταρχικά [απαρχής], εκκινώντας από την αυγή του χρόνου, είναι εκείνο που χορηγεί¹.*

Στο μέτρο που η παισιο-θέτηση συνιστά την ουσιώδη εκδίπλωση της τεχνικής, είναι αυτό που διαρκεί. Κυριαρχεί αυτή πλήρως με το νόημα εκείνου που χορηγεί; Το ερώτημα φαίνεται ήδη να είναι μια καταφανής αστοχία. Γιατί η παισιο-θέτηση, σύμφωνα με όλα τα λεχθέντα, είναι μια μοίρα-προορισμός, που περισυλλέγει μέσα στην προ-κλητική αποκάλυψη. Προκαλείν μπορεί να είναι όλα τα άλλα, εκτός από χορηγείν. Έτσι φαίνεται, για όσο διάστημα δεν αντιλαμβανόμαστε ότι το προκαλείν που μας εμπλέκει στη διαδικασία, δια της οποίας το πραγματικό διατίθεται, διατάσσεται ως διαθέσιμο απόθεμα, εξακολουθεί να παραμένει ένα αποστέλλειν [της μοίρας]: ένα αποστέλλειν που άγει τον άνθρωπο σε μια οδό του αποκαλύπτειν. Καθόσον αυτή η μοίρα ως προορισμός, η ουσιώδης εκδίπλωση της τεχνικής εισάγει τον άνθρωπο σε ένα τέτοιο, που ο ίδιος από μόνος του δεν μπορεί ούτε να εφεύρει ούτε ακόμα λιγότερο να κατασκευάσει. Γιατί κάτι τέτοιο, όπως ένας άνθρωπος, που είναι άνθρωπος αποκλειστικά και μόνο από και δια του εαυτού του, δεν υπάρχει.

1. Nur das Gewährte währt. Das anfänglich aus der Frühe Währende ist das Gewährende. Αυτό που χορηγεί εδώ δεν είναι διαφορετικό από εκείνο που διαρκεί, που έχει διάρκεια ως συλλεγμένο. Το πρόθεμα ge, όπως έχει επισημανθεί σε προηγούμενη υποσημείωση, περιέχει συλλεκτική σημασία. Αυτό λοιπόν που διαρκεί, που έρχεται δηλαδή στο Είναι, είναι αυτό που έχει συλλεχθεί και χορηγηθεί (das Gewährte). Και εκείνο που χορηγεί (das Gewährende) είναι εκείνο που απ' αρχής έχει ως Είναι διάρκεια, καθότι έχει συλλεχθεί και χορηγηθεί (das Gewährte). Αυτό είναι εν τέλει εκείνο που συνιστά για τα πράγματα εγγύηση (Gewähr) του Είναι τους. Γράφει σχετικά ο φιλόσοφος: «Μόνο το χορηγηθέν (das Gewährte) έχει καθεαυτό την εγγύηση (Gewähr) ότι θα έχει διάρκεια (währen) [Der Satz vom Grund, σ. 107].

Αλλά, εάν τούτη η μοίρα ως προορισμός, δηλαδή η παισιο-θέτηση, συνιστά τον ύψιστο κίνδυνο όχι μόνο για την ουσία του ανθρώπου, παρά και για κάθε αποκαλύπτειν ως τέτοιο, μπορεί τότε το εν λόγω αποστέλλειν να φέρει ακόμα το όνομα ενός χορηγείν; Βεβαίως, και απολύτως τότε, εάν το σωτήριο επρόκειτο να φύεται μέσα στην περί ου ο λόγος μοίρα. Κάθε μοίρα-προορισμός ενός αποκαλύπτειν συμβαίνει κατ' ιδίαν με βάση το χορηγείν και από τούτο ως τέτοιο. Γιατί αυτό εδώ μόνο είναι που χορηγεί στον άνθρωπο συμμετοχή στο αποκαλύπτειν, την οποία χρειάζεται¹ το ιδιοσυμβάν της αποκάλυψης. Ως εκείνος που οδηγείται στη χρεία και στη χρήση, δηλαδή που αφήνεται να είναι και να διατηρείται, ο άνθρωπος ρέπει, τείνει κατά την ιδιοσυστασία του να ανήκει στο ιδιοσυμβάν της αλήθειας. Αυτό που χορηγεί και το οποίο αποστέλλει με τον τάδε ή δείνα τρόπο στην αποκάλυψη, ως τέτοιο είναι το σωτήριο. Γιατί το τελευταίο επιτρέπει στον άνθρωπο να απενίξει την ύψιστη αξιοπρέπεια της ουσίας του και να εισδύει σ' αυτή. Η αξιοπρέπεια έγκειται, στο να διαφυλάττει την εκκάλυψη και μαζί με τούτη, εξ αρχής, τη συγκάλυψη όλων των όντων πάνω σε τούτη τη γη. Ακριβώς στην παισιο-θέτηση, που απειλεί να παρασύρει τον άνθρωπο μέσα στο διαθέτειν, στο θέτειν σε τάξη, ως τον δήθεν μοναδικό τρόπο της αποκάλυψης και έτσι τον ωθεί στον κίνδυνο να εγκαταλείψει την ελεύθερη ουσία του, ακριβώς σε τούτο τον ύψιστο κίνδυνο εκδηλώνεται η πιο ενδόμυχη, ανώλεθηρ συνάφεια του ανθρώπου με αυτό που χορηγεί, αν υποτεθεί ότι από την πλευρά μας αρχίζουμε να λαμβάνουμε υπόψη την ουσία της τεχνικής.

Δι' αυτού του τρόπου, σε αντίθεση με κάθε προσδοκία, η

1. braucht: Αφήνει να είναι και να διατηρείται. Βλ. σ. 193, υποσημ. 1.

ουσιώδης εκδίπλωση της τεχνολογίας κρύβει μέσα της τη δυνατότητα ανάδυσης του σωτήριου.

Αυτός είναι ο λόγος που τα πάντα εξαρτώνται από το γεγονός ότι διαστοχαζόμαστε την ανάδυση και φέρνοντάς την στην αναμνηστική μας σκέψη τη διαφυλάττουμε. Πώς συμβαίνει αυτό; Πάνω από όλα, με το να διακρίνουμε εκείνο που μέσα στην τεχνική είναι το ουσιώδες, που μέσα σ' αυτή αναπτύσσει την ουσία του, αντί απλώς να ατενίζουμε απλανώς το τεχνικό. Ενόςω παριστούμε την τεχνική ως όργανο, ακινητοποιούμε στη βούληση να την εξουσιάζουμε. Περνάμε δίπλα από την ουσία της τεχνικής.

Εάν ωστόσο θέτουμε το ερώτημα πώς το εργαλειικό ως ένα είδος του αιτιώδους αναπτύσσει την ουσία του, τότε υφίστάμεθα την εμπειρία ότι τούτη η ουσία αναπτύσσεται ως η μοίρα-προορισμός ενός αποκαλύπτειν.

Εάν τελικά διαστοχαστούμε ότι η ουσιώδης εκδίπλωση της ουσίας της τεχνικής συμβαίνει κατά την ιδιοσυστασία της μέσα στο χορηγούν που διαφυλάσσουντας τον άνθρωπο τον διατηρεί, έτσι ώστε να συμμετέχει στο αποκαλύπτειν, τότε γίνεται φανερό το εξής:

Η ουσία της τεχνικής, υπό μια υψηλή έννοια, είναι αμφίσημη. Μια τέτοια αμφισημία μας κατευθύνει στο μυστήριο κάθε αποκάλυψης, δηλαδή της αλήθειας.

Από τη μια πλευρά, η πλαισιο-θέτηση προ-καλεί την είσοδο στην εξωφρενική κίνηση του διαθέτειν, το οποίο εμποδίζει κάθε θέα στο ιδιοσυμβάν της αποκάλυψης και έτσι θέτει εκ θεμελίων σε κίνδυνο τη σχέση μας προς την ουσία της αλήθειας.

Από την άλλη πλευρά, η πλαισιο-θέτηση ιδιοσυμβαίνει από την πλευρά της μέσα στο χορηγούν, το οποίο επιτρέπει στον άνθρωπο να επιμένει στον ρόλο του: να είναι —προς το παρόν

άπειρος, αλλά μελλοντικά ίσως πιο έμπειρος— εκείνος που διατηρείται σε παρουσία για να διαφυλάττει την ουσία της αλήθειας. Έτσι εμφανίζεται η ανάδυση του σωτήριου.

Το ακαταμάχητο του διαθέτειν και η ανάσχεση του σωτήριου παρελαύνουν το ένα μπροστά από το άλλο όπως, κατά την πορεία των ουράνιων σωμάτων, η τροχιά δύο αστερών. Αλλά τούτη η αμοιβαία προσπέρασή τους είναι η συγκαλυμμένη πλευρά της εγγύτητάς τους.

Εάν κοιτάξουμε καλά την αμφίσημη ουσία της τεχνικής, τότε διακρίνουμε τον αστερισμό, την αστρική πορεία του μυστηρίου.

Το ερώτημα για την τεχνική είναι το ερώτημα για τον αστερισμό, στους κόλπους του οποίου ιδιο-συμβαίνουν αποκάλυψη και συγκάλυψη, η ουσιώδης εκδίπλωση της αλήθειας.

Αλλά σε τι μας χρησιμεύει η θέα του αστερισμού της αλήθειας; Κοιτάζουμε τον κίνδυνο και διακρίνουμε, αντιλαμβάνομαστε την ανάπτυξη του σωτήριου.

Δι' αυτού του τρόπου ακόμη δεν σωζόμαστε. Είναι όμως κάτι που μας καλεί να τρέφουμε μεγάλες ελπίδες υπό το αναδυόμενο φως του σωτήριου. Πώς μπορεί να συμβαίνει αυτό; Μπορεί εδώ και τώρα και με την ευκινησία του ελάχιστου¹ με τέτοιο τρόπο, ώστε να προστατεύουμε την ανάπτυξη του σωτήριου. Αυτό σημαίνει, να μη χάνουμε ποτέ από τα μάτια μας τον ύψιστο κίνδυνο.

Η αναπτυσσόμενη ουσία της τεχνικής απειλεί το αποκαλύπτειν, το απειλεί με τη δυνατότητα κάθε αποκαλύπτειν να απορροφάται μέσα στο διαθέτειν και το καθετί να παριστάνεται μόνο μέσα στην εκκάλυψη του διαθέσιμου αποθέματος. Η ανθρώπινη δραστηριότητα ποτέ δεν μπορεί να αποτρέψει άμεσα

1. Im Geringen. Πρβλ. και GA 7, σ. 182.

αυτό τον κίνδυνο. Οι ανθρώπινες πραγματοποιήσεις ποτέ δεν μπορούν, από μόνες τους, να απομακρύνουν τον κίνδυνο. Εν τούτοις, ο ανθρώπινος διαλογισμός μπορεί να διαστοχαστεί πως κάθε σωτήριο πρέπει να αποτελείται από μια ανώτερη ουσία έναντι του «εκτεθειμένου σε κίνδυνο Είναι» (das Gefährdete), αλλά συγχρόνως συγγενή προς το τελευταίο.

Μήπως τότε δεν θα μπορούσε ένα πρωταρχικότερα χορηγηθέν αποκαλύπτει να κάνει, για πρώτη φορά, το σωτήριο να εμφανίζεται στο μέσο του κινδύνου, ο οποίος στην εποχή της τεχνικής περισσότερο συγκαλύπτεται παρά δείχνεται;

Άλλοτε δεν έφερε μόνο η τεχνική το όνομα τέχνη. Κάποτε τέχνη σήμαινε εκείνο επίσης το αποκαλύπτει, το οποίο παραγγεί την αλήθεια στη λάμψη αυτού που φαίνεται.

Άλλοτε ονομαζόταν επίσης τέχνη το παραγγεί του αληθούς στο ωραίο. Τέχνη ονομαζόταν επίσης η ποίηση των καλών τεχνών.

Στην Ελλάδα, κατά την έναρξη της μοίρας ως προορισμού της Δύσης, οι τέχνες έφτασαν στο ανώτατο επίπεδο του χορηγηθέντος σ' αυτές αποκαλύπτει. Φώτισαν την παρουσία των θεών, τον διάλογο της θεϊκής και της ανθρώπινης μοίρας. Και η τέχνη ονομαζόταν απλώς τέχνη. Ήταν ένα μοναδικό, πολλαπλό αποκαλύπτει. Ήταν ευσεβής, πρόμος, ευπειθής στην κυριαρχία και στη διαφύλαξη της αλήθειας.

Οι τέχνες δεν αντλούσαν την καταγωγή τους από το καλλιτεχνικό αισθητήριο. Τα έργα τέχνης δεν αποτελούσαν αντικείμενο αισθητικής απόλαυσης. Η τέχνη δεν ήταν τομέας πολιτιστικής δημιουργίας.

Τι ήταν η τέχνη; Ίσως μόνο για σύντομες, αλλά λαμπρές εποχές της ιστορίας; Γιατί αυτή έφερε το απλό όνομα τέχνη; Επειδή ήταν ένα προσ-και προ-άγον αποκαλύπτει και αποτελούσε μέρος της ποιήσεως. Τούτο το όνομα προσέλαβε τελικά,

ως δική του επωνυμία, εκείνο το αποκαλύπτει, το οποίο κυριαρχεί σε όλες τις τέχνες του ωραίου: στην ποίηση, στο Ποιητικό.

Ο ίδιος ο ποιητής, από τον οποίο ακούσαμε τον λόγο:

*όπου όμως είναι κίνδυνος,
εκεί φύεται και το σωτήριο.*

μας λέγει: «ποιητικά κατοικεί ο άνθρωπος πάνω σ' αυτή τη γη».

Το Ποιητικό άγει το αληθές στη λάμψη εκείνου που ο Πλάτων στον Φαίδρο ονομάζει τὸ ἐκφανέστατον, το κατάδηλο, το ακτινοβόλο κατά τον πιο καθαρό τρόπο. Το Ποιητικό διατρέχει ουσιαστικά πέρα για πέρα κάθε τέχνη, κάθε πράξη, δια της οποίας η αναπτυσσόμενη ουσία, το ουσιαστικό Είναι αποκαλύπτεται μέσα στο ωραίο.

Θα έπρεπε οι καλές τέχνες να καλούνται να λάβουν μέρος στο ποιητικό αποκαλύπτει; Θα έπρεπε το αποκαλύπτει να τις κλητεύει κατά έναν πιο πρωταρχικό τρόπο, προκειμένου από την πλευρά τους να φροντίζουν ειδικά την ανάπτυξη του σωτηρίου, να αφυπνίζουν και να καθιδρύουν εκ νέου το βλέμμα μας προσηλωμένο στο χορηγούν και την εμπιστοσύνη στο τελευταίο τούτο;

Κανείς δεν μπορεί να ξέρει, αν αυτή η ύψιστη δυνατότητα της ουσίας της δύναται να χορηγείται στην τέχνη εν μέσω του ύψιστου κινδύνου. Κι όμως μπορούμε να εκπλησσόμαστε. Από τι; Από την άλλη δυνατότητα, ότι παντού εγκαθίσταται η φρενιτιδα της τεχνικής, μέχρι την ημέρα που η ουσία της τεχνικής, μέσω όλων των τεχνικών πραγμάτων, θα εκδιπλώσει το Είναι της μέσα στο ιδιουσυμβάν της αλήθειας.

Επειδή η ουσία της τεχνικής δεν σχετίζεται με τίποτα το τεχνικό, ο ουσιαστικός διαλογισμός γύρω από την τεχνική και

η αποφασιστική ενασχόληση μαζί της πρέπει να λάβει χώρα σε μια περιοχή, η οποία από τη μια είναι συγγενής και από την άλλη θεμελιακά διαφορετική απ' αυτήν.

Μια τέτοια περιοχή είναι η τέχνη. Εννοείται, τότε μόνο, όταν ο διαλογισμός γύρω από την τέχνη¹, από την πλευρά του, δεν παραβλέπει τον αστερισμό της αλήθειας, που διερευνά η ερωτηματική μας σκέψη.

Δια της ερωτηματικής σκέψης λοιπόν γινόμαστε μάρτυρες της κρίσιμης κατάστασης, όπου από την πολλή τεχνική δεν εμπειρώμεθα ακόμη την ουσιώδη εκδίπλωση της τεχνικής, όπου από την πολλή αισθητική να μη διαφυλάσσουμε το ουσιώδες Είναι της τεχνικής. Ωστόσο, όσο πιο ερωτηματικά διαστοχαζόμαστε την ουσία της τεχνικής, τόσο πιο μυστηριώδης γίνεται η ουσία της τέχνης.

Όσο περισσότερο προσεγγίζουμε τον κίνδυνο, τόσο πιο καθαρά αρχίζουν να αποσαφηνίζονται οι οδοί που οδηγούν στο σωτήριο, τόσο πιο πολύ καλλιεργούμε την ερωτηματική μας σκέψη. Διότι το ερωτάν είναι η ευλάβεια του σκέπτεσθαι.

1. Εναλλακτικά: ο διαλογισμός του καλλιτέχνη.

ΤΡΙΤΟ ΜΕΡΟΣ

ΑΠΟ ΤΟ ΕΝΝΟΙΟΛΟΓΙΟ ΤΗΣ ΣΚΕΨΗΣ ΤΟΥ HEIDEGGER